

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๐๑๑ – ๑๐๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๐๑๑

ถ. เพื่อนของผมโทรศัพท์มาถามว่า ถ้าเราทำสมณะก็ดี ทำสติปัฏฐานก็ดี เมื่อเราจุติจากโลกนี้แล้ว ความทรงจำในโลกใหม่ยังมีไหม ประเด็นอยู่ตรงที่ว่า ถ้าจำไม่ได้ การเจริญสมณะก็ดี การเจริญสติปัฏฐานก็ดี ประโยชน์อะไรจะเกิดขึ้น ในเมื่อจำชาติก่อนไม่ได้ และก็ไม่ว่า ตัวตนของเราเป็นอย่างไร ทำบาปทำกรรมอะไร มากี่ไม่รู้

ส. จำเป็นต้องจำได้หรือ

ถ. คนที่ตั้งปัญหาเขาบอกว่า เมื่อไม่รู้ การเจริญต่าง ๆ จะมีผลหรือ

ส. ชาตินี้ที่เขาจะทำกุศล จำเป็นหรือที่เขาจะต้องจำชาติก่อนได้ กุศลทั้งหลายที่เขาจะกระทำ หรือได้กระทำ หรือกระทำในชาตินี้ จำเป็นหรือที่เขาจะต้องจำชาติก่อนว่า เขาเป็นใคร อยู่ที่ไหนได้ ฉันทิ ชาติหน้าก็เหมือนกับชาตินี้ เพราะว่า ชาตินี้จะเป็นอดีตของชาติหน้า เหมือนกับชาติก่อนก็เป็นอดีตของชาตินี้ เมื่อชาตินี้ยังจำชาติก่อนไม่ได้ แต่ยังทำกุศลได้ เจริญกุศลได้ เจริญสติปัฏฐานได้ แม้ในชาตินี้ซึ่งจำชาติก่อนไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น จำเป็นหรือที่จะต้องจำชาติก่อนได้

ถ. คืออยากจะรู้ว่า เมื่อจำชาติก่อนไม่ได้ เมื่อไปอยู่ในชาติใหม่ ...

ส. ชาตินี้ก็ป็นชาติใหม่ของชาติก่อน กำลังเป็นอยู่แล้วตามปกติอย่างนี้เอง โดยที่ไม่จำเป็นต้องจำชาติก่อนได้ สงสัยอะไร ในเมื่อชาตินี้กำลังอยู่อย่างนี้ ซึ่งชาตินี้ก็เป็นอนาคตของชาติก่อน และก็จำชาติก่อนไม่ได้ แต่ชาตินี้ก็เป็นอย่างนี้ คือ มีทั้งกุศลอกุศลเกิดได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปจำชาติก่อนจึงจะเกิดกุศลจิต หรือถ้าจะเจริญฌานจิตในชาตินี้ก็เจริญได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปจำชาติก่อนว่าเคยเจริญหรือเปล่า

ถ. ที่เขาถาม ตามความเข้าใจของผมคือว่า ภาพใหม่ที่ไปเกิดนี้ เมื่อไม่รู้ผลของชาติที่แล้ว เขาก็ไม่รู้ว่ ที่เขาไปเกิดเพราะอะไร จะตกนรก หรือไปเป็นเทวดา

หรือไปพรหมภูมิก็ตาม เมื่อไม่รู้ที่มาอย่างนี้ การทำสมณะหรือเจริญสติปัฏฐานก็ไม่มีผลอะไร

ส. เพราะฉะนั้น ขอให้คิดถึงชาตินี้ ซึ่งก็คือชาติหน้าของชาติก่อน และเขาก็เกิดมาแล้วเป็นอย่างนี้ ถ้าเขาจะเจริญสมณะ เขาก็เจริญได้ จะเจริญสติปัฏฐานก็เจริญได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องไปจำอะไรที่เกี่ยวกับชาติก่อน ชาตินี้ก็เห็นกันอยู่ ไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องจำชาติก่อนได้ ทำไมจะห่วงชาติหน้า ชาติหน้าก็เหมือนชาตินี้

ถ. ที่เขาห่วงเพราะอยากจะรู้ว่า...

ส. อยากจะรู้ โดยที่รู้ไม่ได้ ก็ยังอยาก ถ้ารู้ได้ ชาตินี้เขาก็รู้ชาติก่อนได้

ถ. นำคิดเหมือนกันที่ว่า เมื่อไปเกิดในภพนั้นแล้ว เขาก็อยากจะรู้เหตุผลเหมือนกัน สมมติว่าไปตกนรก ทำบาปอะไรมา รู้บ้างหรือเปล่าเหตุที่ทำให้ไปสู่อบาย

ส. เวลาที่ถึงชาตินั้นก็จะรู้เอง ถ้ายังไม่ถึง ก็ไม่ถึง ก็ไม่รู้ ก็ยังสงสัย ใครจะบอกอย่างไรก็ไม่เชื่อ

ถ. ขอประทานอภัย การศึกษาเมื่อมีข้อสงสัยอะไรก็ต้องถาม

ส. เพราะฉะนั้น คำถามของท่านควรที่จะได้พิจารณาว่า พอใจคำตอบอย่างไร เพราะว่าถึงจะตอบอย่างไร ก็ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่หมดความสงสัย นอกจากจะพิจารณาด้วยตัวเอง เช่น ในชาตินี้จำชาติก่อนได้ไหม ชาติก่อนต้องมีแน่ ทั้ง ๆ ที่จำชาติก่อนไม่ได้ ก็ยังเจริญกุศลได้ จะเจริญสมณภวานาก็ได้ หรือว่าจะเจริญสติปัฏฐานก็ได้ โดยที่ไม่จำเป็นจะต้องจำชาติก่อนได้ ฉันทะ เมื่อเกิดชาติหน้า แม้จะจำชาตินี้ไม่ได้เลย ก็ยังสามารถที่จะอบรมเจริญกุศลได้ทั้งสมณะและวิปัสสนาในสุคติภูมิ

ใครจำชาติก่อนนี้ได้บ้าง

ท่านผู้ฟังไม่สามารถที่จะระลึกถึงชาติก่อนได้ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านจุติจากชาตินี้แล้วเกิดใหม่ในภพซึ่งจำไม่ได้ ก็ชาตินี้ ถ้าท่านผู้ฟังทราบว่า ปัจจุบันชาติกำลังจะเป็นชาติอดีตของชาติหน้า ซึ่งท่านผู้ฟังอยากนึกออกเหลือเกินใช่ไหมว่า ชาติก่อนเราทำอะไรบ้าง ทำบุญกุศลที่ไหน อย่างไร ก็ครั้ง เกิดเป็นใคร ที่ไหน อย่างไร เพราะฉะนั้น

ชาตินี้ที่กำลังเป็นอยู่นี้ชัดเจน ซึ่งชาติหน้าไม่มีวันจะจำได้หมด ชาติหน้าจะนึกถึงชาตินี้แต่ละวัน ๆ นึกอย่างไรก็ไม่ได้ ไซ้ใหม่ แต่ชาตินี้ซึ่งกำลังเป็นของจริง ปรากฏทุกวันแต่ละวัน ๆ ท่านผู้ฟังทราบดีว่า ท่านมีกุศลจิตอะไรบ้าง ท่านทำอกุศลกรรมอะไรบ้าง และท่านมีกุศลจิตอะไรบ้าง ทำอกุศลกรรมอะไรบ้างในชาตินี้ ไม่มีใครรู้ดียิ่งกว่าตัวท่าน แจ่มแจ้งชัดเจนเหลือเกินสำหรับปัจจุบันชาติซึ่งจะเป็นอดีตของชาติหน้าที่ชาติหน้าจะจำไม่ได้เลย แต่ชาตินี้จำได้หมด ชัดเจน พอใจหรือยัง ถ้าอยากรู้อดีตชาติ ก็คือชาตินี้เอง เป็นอดีตชาติของชาติหน้าที่ซึ่งแสนที่จะชัดเจนว่า ใครทำกรรมอะไรบ้าง ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ไม่ต้องไปนั่งทำสมถภาวนาที่จะย้อนระลึกชาติ เพราะชาตินี้ก็ชัดเจนอยู่แล้ว และกำลังเป็นอดีตชาติของชาติหน้าด้วย

ในปัจจุบันชาติท่านจะรู้ดีชั่วทุกประการที่เกิดขึ้น รู้ว่าเกิดเป็นใคร มีวงศ์วานญาติ มีลาภ มียศ มีสุข มีสรรเสริญ มีทุกข์อย่างไร และมีกุศล อกุศลอะไร โดยไม่ต้องอาศัยคนอื่นบอก

ถ. เรื่องของศีล ในอุโบสถศีลข้อที่ ๗ ห้ามร้องรำทำเพลง ขับร้องประโคมดนตรี ห้ามแต่งตัวด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องแต่งตัวทั้งหลาย พญานชนะว่าอย่างนั้น แต่เมื่อปฏิบัติไปแล้วเกิดความสงสัย คือ ๒ – ๓ วันพระก่อน ผมได้สมาทานอุโบสถศีล และบายนั่น ผมกำลังฟังรายการธรรมอยู่ เมื่อจบรายการแล้ว เขามีเพลงคั่น ขณะที่เสียงเพลงดังขึ้น ผมหลงลืมสติ ในขณะนั้นก็เอนิ่วเคาะไปที่เท้าแขนของเก้าอี้ เคาะไปตามจังหวะโดยไม่มีเสียง แต่จิตในขณะนั้นก็ไปตามจังหวะของเพลงเรียนถามอาจารย์ว่า ขณะนั้นศีลข้อที่ ๗ ขาดหรือยัง

ส. ความจริงแล้วจุดประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ก็เพื่อขัดเกลาจิตใจยิ่งขึ้นจากศีล ๕ ไม่ใช่ว่าเพื่อต้องการอะไรจากการที่รักษาอุโบสถศีล เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรักษาอุโบสถควรจะต้องทราบจุดประสงค์จริง ๆ ว่า เพราะเหตุใดจึงรักษาอุโบสถศีล เมื่อทราบจุดประสงค์จริง ๆ แล้ว ใจที่ต้องการจะห่างจากวัตถุทางกาย เป็นเหตุทำให้ละการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ทำให้ละการประดับประดาตกแต่งร่างกายและการขับร้อง

พื่อนรำต่าง ๆ และทำให้ละการนอนที่นอนสูงใหญ่ นั้นเป็นเพราะเข้าใจในจุดประสงค์จริง ๆ ต้องการเพื่อที่จะอบรมอหยาศัยที่จะห่างจากวัตถุกำทั้งหลาย ไม่ใช่เหตุอื่น

เพราะฉะนั้น เมื่อมีจิตมั่นคงที่จะห่างจากวัตถุกำ แม้ในชั่วคืนหนึ่งหรือวันหนึ่ง ด้วยจิตนั้นเองย่อมทำให้น้อมไปสู่กุศลเท่าที่สามารถจะเกิดได้ ตามความรู้ความเข้าใจ เช่น ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะมีการสนใจฝึกฝนในการฟังธรรม ในการสนทนาธรรม ในการตรึกถึงธรรม ในการพิจารณาธรรม

ท่านผู้ฟังบอกว่า ในขณะที่ท่านฟังธรรมทางวิทยุอยู่และก็มีเพลงคั่น ซึ่งความจริงแล้วขณะนั้นหลงลืมสติ จึงเป็นปัจจัยให้กุศลจิตเกิดยินดีในเสียงเพลง ในขณะที่นั้นเกิดความยินดีในเสียงเพลง จะกล่าวว่าไม่ยินดี ได้ไหม

กายไหวไปแล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่มีเสียงออกมา แต่กายก็ไหวไปแล้วด้วยความยินดีพอใจในเสียงเพลง เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องคิดว่า ครอบหรือไม่ครอบอย่างไร จะขาดหรือไม่ขาดอย่างไร แต่ควรจะต้องคิดถึงจุดประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ซึ่งจะทำให้มีปัจจัยให้กุศลจิตเกิด และไม่เผลอถึงกับทำให้กายไหวไปอย่างนั้นได้ แต่เมื่อไหวไปแล้วก็ช่วยไม่ได้ เป็นสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ถ้าขาดก็ขาดไปแล้ว ถ้าแหง ๆ เว้า ๆ ก็แหง ๆ เว้า ๆ ไปแล้ว ทะลุต่างอะไร ก็ไปแล้วทั้งนั้น ก็เป็นเรื่องที่จะต้องระมัดระวังต่อไป ด้วยการเข้าใจจุดประสงค์ยิ่งขึ้น

ถ. อีกเรื่องหนึ่ง เรื่องของการแต่งตัว คนสมัยนี้จะสมาทานอุโบสถศีลหรือไม่สมาทานอุโบสถศีลก็ดี นาฬิกาข้อมือส่วนใหญ่มีกันทุกคน ไม่ได้สมาทานอุโบสถศีล นาฬิกาเขาก็ก็น่าใส่ ซึ่งการใส่นาฬิกาก็มีจุดประสงค์ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือใช้ดูเวลา อีกอย่างหนึ่งใส่เพื่อประดับก็มี นาฬิกาข้อมือเวลานี้เรือนหนึ่งเป็นแสน หลายแสนก็มี เพราะฉะนั้น การใส่นาฬิกานั้นจะเป็นการผิดศีลหรือเปล่า

ส. ใส่อยู่กับบ้านหรือ

ถ. ก็ใส่ประจำ ปกติไม่ได้สมาทานอุโบสถศีลก็ใส่อยู่ และวันนั้นสมาทานอุโบสถศีลก็ไม่ได้ถอด

ส. ก็แล้วแต่จะพิจารณาว่า ใส่เพื่ออะไร ในขณะที่กำลังใส่ จิตเกิดดับ สลับกัน อย่างลืม ไม่ใช่จิตเที่ยง เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังใส่อยู่ จิตเกิดความยินดี สำคัญในนาฬิกาที่ใส่อย่างไรหรือเปล่า หรือไม่เกิดความยินดีสำคัญในนาฬิกาเรือน แสนที่ใส่ เห็นว่าเป็นแต่เพียงสิ่งซึ่งบอกเวลาเท่านั้น

ถ. เท่าที่ผมสังเกต นาฬิกาที่เคยใส่อยู่แล้วเป็นประจำ ไม่ได้ใส่ใจว่า นาฬิกาเป็นแสน เป็นหมื่น ไม่ได้ใส่ใจ เคยใส่อยู่อย่างไกรก็ใส่อยู่อย่างนั้น แต่ว่าวัน อุโบสถนั้น สมาทานแล้วไม่ได้ถอดออก จะถือว่าผิดศีลหรือไม่

ส. อยากถอดไหม

ถ. ไม่อยากถอด

ส. คิดว่าควรจะถอดหรือเปล่า

ถ. ก็ไม่ทราบ จึงถาม

ส. ทุกท่านต้องพิจารณาเอง เพราะว่าใจของแต่ละคนก็ต่างกันไป บางคน อาจจะอดใจกำเรบไม่ได้ที่จะเห็นความสวยงาม และเป็นสิ่งที่ตนมีอยู่ เกิดความยึดมั่น สำคัญในสิ่งนั้น ซึ่งไม่ใช่เรื่องละ แต่เรื่องของศีลอุโบสถเป็นเรื่องที่ละเพิ่มขึ้นจากศีลห้า ศีลห้าละเพียงทุจริตทางกาย ทางวาจา แต่ว่าอุโบสถศีลไม่ได้เกี่ยวกับการทุจริตกับใคร หรือทำให้ใครเดือดร้อนเลย เป็นเรื่องของตัวเอง ซึ่งปกติเคยบริโภคอาหารเมื่อไรก็ได้ ตามใจชอบ แต่งตัวสวยงามอย่างไรเมื่อไรก็ได้ตามใจชอบ จะตัดทรงดอกไม้ เครื่องประดับต่าง ๆ เมื่อไรก็ได้ตามใจชอบ แต่เมื่อเห็นว่าทำตามใจชอบแล้วกิเลสจะ กำเรบ จึงรักษาอุโบสถศีลเท่าที่สามารถจะกระทำได้

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของจิตใจของแต่ละคน ทุกคนย่อมจะพิจารณาจิตใจได้ว่า ทำอย่างไรกิเลสจึงจะไม่กำเรบสมเจตนา แต่ไม่ใช่ว่าตั้งศีลขึ้นมาใหม่เองว่า ในเมื่อ ใจไม่กำเรบแล้วจะใส่อย่างนั้นอย่างนี้ก็ได้ ที่จริงการใส่อย่างนั้นอย่างนี้ก็แสดงให้เห็นถึง ความกำเรบ ซึ่งไม่สามารถที่จะรักษาอุโบสถศีลได้

เป็นเรื่องของความตรง ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเอาบัญญัติที่ทรงแสดงไว้มาพยายาม อนุโลม หรือว่าปรับเข้ากับตัวเองโดยที่คิดว่า อย่างนี้ก็คงจะใช้ได้ หรือว่าคงจะถูก

สำหรับอุบาสกศีล ไม่มีการประดับประดาตกแต่ง เครื่องสำอางก็ใช้ไม่ได้ ไม่ใช่
ว่าหน้าหนาวปากก็คงจะแตก ถ้าใช้นิดหน่อยคงจะไม่ใช่ไร ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะอนุโลม
อะไรอย่างนั้นได้ แต่เป็นเรื่องที่ทุกคนจะพิจารณาดูว่า จิตสามารถขึ้นสู่ระดับนั้นได้
หรือไม่ตามความเป็นจริง ต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อจิตของตนเองในขณะนั้นว่า ไม่ใช่ทำเพื่อ
อย่างอื่น แต่ว่าทำเพื่อที่จะไม่ให้กิเลสกำเริบ เพราะมีศรัทธาที่จะกระทำอย่างนั้น
ถ้าทำได้ก็ทำ ถ้าทำไม่ได้ก็ไม่มีใครว่าอะไร เพราะว่าไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้ใคร แต่
เป็นเรื่องที่จะพยายามอบรมขัดเกลากิเลสของตนเองเท่านั้น

ก็ลองพิจารณาว่า จะใสหรือไม่ใสต่อไป

ในคราวก่อนยังคงอยู่ในเรื่องของอรรถ คือ ความหมาย ที่เป็นลักษณะของจิต
ประการที่ ๔ ที่ว่า ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่ง
สัมปยุตตธรรม

แสดงให้เห็นว่า จิตแม้ว่าจะเกิดขึ้นทีละ ๑ ขณะ หรือว่าทีละ ๑ ดวงและดับไป
อย่างรวดเร็ว ช่วงขณะที่เกิดและดับนั้น จิตต่างกันมากเหลือเกินตามสัมปยุตตธรรม
คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า จิตต่างกันไปในระดับต่าง ๆ

เช่น โดยชาติ เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง วิบากบ้าง กิริยาบ้าง และเรื่องของ
กุศล ก็เป็นกุศลต่าง ๆ กันออกไปอีก เรื่องของอกุศลก็ต่าง ๆ กันออกไปอีก เรื่องของ
วิบากก็ต่าง ๆ กันออกไปอีก เรื่องของกิริยาก็ต่าง ๆ กันออกไปอีก

และโดยภูมิ คือ ถ้าเป็นกุศล เป็นกุศลภูมิไหน ระดับไหน ถ้าเป็นไปในระดับ
ของกามาวจร ก็เป็นไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือว่าเป็นไปในระดับของ
รูปฌาน อรูปฌาน หรือว่าเป็นไปในระดับของโลกุตตระ และถ้าเป็นอกุศล ก็มีหลาย
ประเภท เป็นอกุศลประเภทโลภะ หรือว่าประเภทโทสะ หรือประเภทโมหะ เป็นอกุศล
ที่เป็นไปทางกาย หรือทางวาจา หรือทางใจ

อย่างตัวอย่างที่ท่านผู้ฟังถามเมื่อครู่นี้ ก็เป็นความวิจิตรของจิต ซึ่งเมื่อเกิด
ความยินดีในเสียงเพลงแล้ว ก็ทำให้อกุศลเกิดขึ้นเป็นไปทางกาย นั่นก็เป็นความวิจิตร
ของจิตที่เกิดมาชั่วขณะหนึ่งและก็ดับไป

เพราะฉะนั้น เรื่องความวิจิตรของจิต แม้ว่าจะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวที่ละ ๑ ขณะ ก็ย่อมต่างกันไปตามสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกซึ่งเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น ซึ่งได้แสดงความต่างกันของจิตโดยชาติ โดยภูมิ โดยเวทนา โดยสัมปยุตต์และวิปยุตต์แล้ว ต่อไปเป็นความต่างกันของจิตโดยอำนาจของสัมปยุตตธรรมที่ทำให้จิตต่างกันโดยเป็นอสังขาร หรือสสังขาร

ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า สังขาร บ่อย ๆ ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกก็ได้กล่าวถึงสังขารหลายนัย ซึ่งควรที่จะได้เข้าใจตามลำดับว่า

สังขารที่หมายความถึง สังขารธรรม นัยหนึ่ง

สังขารที่หมายความถึง สังขารขันธ นัยหนึ่ง

สังขารที่หมายความถึง อภิสังขาร นัยหนึ่ง

สังขารที่หมายความถึง อสังขาร และสสังขาร อีกนัยหนึ่ง

สำหรับสังขารธรรม หมายความถึง สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่งและดับไป ไม่เที่ยง ที่กล่าวว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง หมายความถึง ธรรมทุกอย่าง ไม่เว้น ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เมื่อมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้นและก่ดับไปตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ

เสียงเป็นสังขารธรรม เพราะเสียงเกิดขึ้น และไม่เที่ยง สภาพธรรมใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเกิดแล้วจักไม่ดับ ไม่มีเลย และสภาพธรรมซึ่งเกิดแล้วไม่ได้ตั้งอยู่นานเลย เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะที่เล็กน้อยและดับไป หดสิ้นไป นั่นเป็นลักษณะของสังขารธรรม ซึ่งได้แก่ จิต เจตสิก และรูป

ปรมาตถธรรม มี ๔ จิตปรมาตถ์ ๑ เจตสิกปรมาตถ์ ๑ รูปปรมาตถ์ ๑ และนิพพานปรมาตถ์ ๑ แต่เฉพาะปรมาตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูปเท่านั้นเป็นสังขารธรรม มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเป็นไปต่าง ๆ และตั้งอยู่ชั่วเวลาที่สั้นมากและดับไป นั่นเป็นความหมายของสังขารธรรม

๑๐๑๒

เพราะฉะนั้น นอกจากนิพพานแล้ว ธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปเป็นสังขารธรรม นิพพานไม่ใช่สังขารธรรม เป็นวิสังขารธรรม แต่สำหรับสังขารธรรม ซึ่งได้แก่ จิต เจตสิก รูป ยังจำกัดออกไปอีกว่า จิตทั้งหมดเป็นวิญญาณขันธ์ รูปทั้งหมดแต่ละรูป ทุกรูปเป็นรูปขันธ์ สำหรับเจตสิก ๕๒ ประเภท เวทนาเจตสิก ๑ ดวง เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาเจตสิก ๑ ดวง เป็นสัญญาขันธ์ เจตสิกที่เหลือ ๕๐ ดวง เป็นสังขารขันธ์

สังขารขันธ์ หมายถึงเฉพาะเจตสิก ๕๐ เว้นเวทนาและสัญญา แต่สังขารธรรม หมายถึงจิต เจตสิก และรูป เพราะฉะนั้น สังขารธรรมมีความหมายกว้างกว่า สังขารขันธ์ เพราะว่าสภาพธรรมใดก็ตามที่เกิดขึ้นและดับไปเป็นสังขารธรรม แต่ใน ธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปซึ่งเป็นจิต เจตสิก รูปนั้น เฉพาะเจตสิก ๕๐ เท่านั้นที่เป็น สังขารขันธ์

และในเจตสิก ๕๐ ซึ่งเป็นสังขารขันธ์ ยังหมายถึงเฉพาะเจตนาเจตสิกดวงเดียว เท่านั้นที่เป็นอภิสังขารในปฏิจลสมุปบาท ซึ่งท่านผู้ฟังก็คงจะทราบว่า อวิชชาเป็น ปัจจัยแก่สังขาร และสังขารนั้นหมายถึงอภิสังขาร คือ สภาพของเจตสิกซึ่งเป็นเจตนา เป็นสภาพที่ปรุงแต่งอย่างยิ่ง คือ ทำให้เป็นกุศลหรืออกุศลซึ่งจะทำให้เกิดผลข้างหน้า

ในเมื่อเจตสิกอื่นก็ปรุงแต่งให้จิตเกิดขึ้น เช่น ผัสสเจตสิก ถ้าไม่มีผัสสเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่กระทบอารมณ์ การเห็นก็มีไม่ได้ การได้ยินก็มีไม่ได้ การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึกต่าง ๆ ก็มีไม่ได้ แต่ว่าผัสสเจตสิกไม่ใช่ อภิสังขาร

เพราะฉะนั้น ในสังขารขันธ์ ๕๐ เฉพาะเจตนาเจตสิกดวงเดียวเท่านั้นที่เป็น อภิสังขาร คือ เป็นสภาพที่ปรุงแต่งอย่างยิ่งให้เป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรม

สำหรับอวิชชา ซึ่งเป็นปัจจัยแก่สังขารในปฏิจลสมุปบาท สังขารนั้น ได้แก่ ปุณฺณภิกขุสังขาร อปุณฺณภิกขุสังขาร และอเนญชาภิกขุสังขาร

บุญญาภิสังขาร ได้แก่ เจตนาซึ่งเกิดกับกุศลจิต อบุญญาภิสังขาร ได้แก่ เจตนาซึ่งเกิดกับอกุศลจิต และอเนญชาภิสังขาร ได้แก่ เจตนาที่เกิดกับอรูปรูปนาม-กุศลจิต ซึ่งเป็นกุศลที่ไม่หวั่นไหว

สำหรับกามาวจรกุศลหวั่นไหวง่าย คือ เกิดขึ้นเพียงชั่ว ๗ ขณะและดับไป และไม่นาน คือ เดียวอกุศลก็เกิดอีกแล้ว การที่จะให้ทาน หรือการที่จะวิริยอุตสาหะ เป็นเพียงชั่วครั้งชั่วคราว หลังจากนั้นอกุศลจิตก็เกิดมากมาย มากกว่ากุศล

สำหรับอเนญชาภิสังขารเป็นอรูปรูปนามขั้นสูง ซึ่งจิตในขณะนั้นไม่หวั่นไหวเพราะรูป และสามารถที่จะตั้งดำรงอยู่ได้นาน และการให้ผลก็ให้ผลอย่างไพบูรณ์ คือ ทำให้เกิดในอรูปรูปนาม ซึ่งมีอายุที่ยืนยาวมาก

การเกิดในสววรรคก็เป็นสุข คือ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บทุกข์ยากลำบากกายเหมือนอย่างในภูมิมนุษย์ หรือว่าในอบายภูมิ และมีอายุที่ยืนยาว แต่ก็ยังไม่ยืนยาวเท่ากับพรหมโลก และสำหรับพรหมโลกซึ่งเป็นรูปพรหมก็ยังมีอายุที่ไม่ยืนยาวเท่ากับอรูปรูปนามภูมิ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เฉพาะเจตนาในอรูปรูปนามกุศลเท่านั้นที่เป็นอเนญชาภิสังขาร

เพราะฉะนั้น สังขารธรรม ได้แก่ จิต เจตสิก รูป

สังขารขันธ์ ได้แก่ เจตสิก ๕๐ เว้นเวทนาเจตสิก และสัญญาเจตสิก

และอภิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิก ๑ ดวง ในสังขารขันธ์ ๕๐

สำหรับการจำแนกจิตโดยความต่างกัน โดยประเภทของอสังขารและสสังขาร แสดงให้เห็นว่า แม้กุศลจิตก็ตาม หรืออกุศลจิตก็ตาม ซึ่งประกอบด้วยเจตนาเจตสิก ก็ยังมีความต่างกันไปโดยประเภทที่เป็นอสังขารและสสังขาร ซึ่งข้อความใน

อัฐสาสนี จิตตูปาทกัณฑ์ มีข้อความอธิบายว่า

ชื่อว่าสสังขาร เพราะเป็นไปด้วยสังขาร

สังขารในที่นี้ หมายความว่าเครื่องชักจูงด้วยตนเอง หรือโดยผู้อื่นชักชวน หรือสั่งให้กระทำ

นี่เป็นสภาพของจิตในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม บางครั้งเกิดขึ้นเองโดยอาศัยการสะสมในอดีตมีปัจจัยแรงกล้าที่จะทำให้กุศลหรืออกุศล

ประเภทหนึ่งประเภทใดเกิดขึ้นเอง มีกำลัง ไม่ต้องอาศัยเครื่องชักจูงใด ๆ เลย ซึ่งจิตในขณะนั้นเป็นอสังขาร ไม่ต้องอาศัยเครื่องชักจูง

แต่ว่าบางครั้ง บางขณะ ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตามเกิดขึ้น มีกำลังอ่อน เพราะว่าอาศัยเครื่องชักจูง ได้แก่ ตัวเองก็ได้ จะเป็นการชักจูงของจิตก่อน ๆ ของตนเองก็ได้ หรือว่าจะโดยการชักจูงของบุคคลอื่นก็ได้ นี่ก็แสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ยังต่างกัน ที่บางขณะเป็นกุศลหรืออกุศลที่มีกำลังแรงเกิดขึ้น โดยการสะสมของตนเองเป็นปัจจัย และบางครั้งบางขณะก็เป็นกุศลหรืออกุศลที่มีกำลังอ่อน ต้องอาศัยเครื่องชักจูง ซึ่งอาจจะได้แก่จิตของตนเอง หรือว่าการชักชวนของบุคคลอื่นก็ได้

ถ. ที่ว่าสสังขารและอสังขารนี้ ตามพยานุชนะก็อย่างที่อาจารย์กล่าวแล้วว่า อาศัยการชักจูง คือ สสังขาร ถ้าอสังขารไม่ต้องอาศัยการชักจูง เพราะฉะนั้น อสังขาร กำลังจึงมีมากกว่า แต่โดยการปฏิบัติอยากจะรู้ว่า ชักจูงนั้นหมายถึงอย่างไร และไม่ชักจูงหมายถึงอย่างไร เช่น ผมเห็นรถยนต์รุ่นใหม่สวยงามมาก อยากจะได้ ขณะที่คิดอย่างนั้น เป็นสสังขาร หรืออสังขาร

ส. อสังขาร

ถ. บางคนเขาบอกว่า เป็นสสังขาร เพราะว่ารูปของรถยนต์มาชักจูง

ส. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีส่วนสังขาร โดยนัยนั้นไม่มีอสังขารเลย ใช่ไหม เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องเข้าใจก่อนว่า โดยความต่างกันของจิตที่เป็นอสังขารและสสังขารนั้นคืออย่างไร

บางครั้งอกุศลจิตเกิด มีกำลังแรงกล้าที่ตัวด้วยตนเอง เพราะว่าสะสมมาที่จะให้เกิดความยินดีพอใจหรือความไม่พอใจในขณะนั้นตามการสะสมทันที เพราะฉะนั้น ก็เป็นจิตที่มีกำลังแรงกล้าที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยเครื่องชักจูงใด ๆ เลย แต่ว่าบางครั้งไม่เป็นอย่างนั้น ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกุศลหรืออกุศลก็ตาม มีกำลังอ่อน เคยรู้สึกอย่างนั้นไหม

ไม่ค่อยอยากจะไปดูหนัง หรือละครก็เหมือนกัน แต่ถ้ามีญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ชักชวนก็ไป จิตในขณะนั้นพอที่จะบอกได้ด้วยตัวเองใหม่ว่า อยากจะไปหรือเปล่า ไม่ได้ ไม่ได้ก็ดี แต่ว่าเมื่อมีใครชวนก็ไป ไม่ใช่ว่าจะไม่ไป เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นเป็น จิตที่อ่อน หรือไม่อ่อน เพราะถ้าตามลำพังคนเดียวตัวเองก็คงจะไม่ไป หรือว่าบางครั้ง ก็นึกว่า หนังเรื่องนี้ก็คงจะดี น่าดู คงจะสนุก ก็อยากจะไปเหมือนกัน แต่ก็ไม่ได้ไป เพราะยังไม่มีกำลังกล้าที่ว่าไปทันที เมื่อเห็นแล้วก็เกิดความต้องการยินดีที่จะไปทันทีได้ เป็นอย่างนี้หรือเปล่า เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่จะต้องรู้ว่า ขณะใดเป็นจิตที่มีกำลัง กล้า หรือขณะใดเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอกุศลที่เป็นโลภะ หรือโทสะ หรือว่าเป็นฝ่ายกุศลก็ตาม บางคนก็มีคนชวนไปทอดกฐิน เมื่อทราบข่าวว่ามีการ ทอดกฐิน บางท่านก็อยากจะไปทันทีด้วยตัวเอง และก็ชักชวนคนอื่นด้วย แต่สำหรับ บางคนถึงแม้ว่าจะถูกชักชวน แต่ถ้าคนนั้นไม่ไป คนนั้นไม่ไป ก็ไม่ไป อย่างนั้นเป็นจิตที่ อ่อน หรือว่าจิตที่มีกำลังแรงกล้า

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกุศลหรืออกุศล สภาพของจิตนี้ต่างกัน แม้ว่าจะมีเจตสิกประกอบเท่ากันทางฝ่ายกุศลก็ตาม แต่ว่ากำลังของจิตที่เกิดขึ้นใน ขณะนั้นแรงกล้าหรือว่าอ่อน ก็แล้วแต่เหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนั้น และให้ ทราบถึงความละเอียดของจิตว่า เพราะเหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดง ก็เพราะ เหตุว่าไม่ว่าจะเป็นกุศลที่เป็นอสังขารหรือและสังขาร เจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตนั้นก็ มี จำนวนเท่ากัน ไม่ต่างกันเลย แต่แม้กระนั้นลักษณะของจิตก็ต่างกันเพราะกำลังของ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยเป็นลักษณะที่ต่างกัน พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงประเภทของ จิตว่า ต่างกันโดยเป็นอสังขารและสังขาร

และเพื่อให้เห็นพระมหากรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคที่ทรงแสดงธรรมโดย ละเอียด ขอกล่าวถึงข้อความใน **อวัฐฐาสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ จิตตูปปาทกัณฑ์** แสดงอนันตะ ความกว้างใหญ่ที่สุด ๔ อย่างว่า

ในที่นี้ท่านถือเอาอนันตะ ๔ อย่าง ก้อนันตะ ๔ อย่าง คือ ... อากาศเป็นอนันตะไม่มีที่สุด ๑ จักรวาลเป็นอนันตะไม่มีที่สุด ๑ สัตตนิกาย คือ หมู่สัตว์เป็นอนันตะไม่มีที่สุด ๑ พุทธญาณเป็นอนันตะไม่มีที่สุด ๑

จริงอยู่ การกำหนดอากาศว่า ในทิศบูรพา หรือในทิศประจิม ในทิศอุดร ในทิศทักษิณ มีเท่านี้ร้อยโยชน์ หรือเท่านี้พันโยชน์ ย่อมไม่ได้

จริงหรือไม่จริง ลองกำหนดอากาศทางทิศตะวันออก มีเท่าไร ก็โยชน์ ก็ร้อยโยชน์ ก็พันโยชน์ ไม่มีที่สิ้นสุดเลย

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอุปมาว่า

แม้จะพึงเอาค้อนเหล็กขนาดเท่าเขาสิเนรุทุบแผ่นดินให้แยกเป็น ๒ ส่วน แล้วโยนให้ตกไปข้างล่าง ก็หาที่มีรองรับไว้ไม่

คือ โลกของเราถ้าจะทำให้แตก ก็โดยการเอาค้อนเหล็กขนาดเท่ากับเขาสิเนรุมาทุบให้แยกออกเป็น ๒ ส่วน และโยนลงไป ก็ตกลงไป ๆ เรื่อย ๆ ได้ เพราะว่าอากาศไม่มีที่สิ้นสุด

การกำหนดจักรวาลทั้งหลายว่า มีกี่ร้อยกี่พัน หรือกี่แสนจักรวาล ย่อมไม่ได้จริงอยู่ แม้ถ้าทำมหาพรหมทั้ง ๔ ที่เกิดในชั้นอกนิฏฐภพ (เป็นรูปภูมิที่สูงที่สุด ได้แก่ สุทธาวาสชั้นที่ ๕ คือ ชั้นอกนิฏฐ) ผู้มีความเร็วขนาดที่สามารถผ่านแสนจักรวาลไปได้ชั่วเวลาเพียงเท่าที่ลูกศรที่เบามากของนายขมังธนูที่มีกำลังแข็งแรงผ่านเงาตาลด้านขวาง จะพึงวิ่งมาด้วยความเร็วขนาดนั้นด้วยคิดว่า เราจักดูขอบแห่งจักรวาลทำมหาพรหมเหล่านั้น ไม่ทันได้เห็นขอบแห่งจักรวาลก็จะพึงปรินิพพานเสียก่อนโดยแท้ จักรวาลทั้งหลายจึงชื่อว่า เป็นอนันตะ ไม่มีที่สิ้นสุดอย่างนี้

ใครอยากจะนับดาว นับจักรวาล อยากจะทำอะไร ก็ไม่มีวันที่จะสำเร็จ เพราะจักรวาลเป็นอนันตะไม่มีที่สิ้นสุด

ก็ในจักรวาลทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ ประมาณแห่งสัตว์ที่อยู่ในน้ำและอยู่บนบก ย่อมไม่มี สัตตนิกายจึงชื่อว่าเป็นอนันตะ ไม่มีที่สิ้นสุดอย่างนี้

นี่เป็นเรื่องที่ทุกคนพอที่จะเห็นได้ว่า เป็นอย่างนี้

อนันตะที่ ๔ คือ พุทธญาณ

พุทธญาณ ชื่อว่าเป็นอนันตะแท้ แม้กว่าอนันตะทั้ง ๓ นั้น

อากาศก็เห็นอยู่แล้วว่าไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีใครสามารถที่จะไปวัดว่า กี่ร้อย กี่พัน
กี่แสนโยชน์ หรือจักรวาลก็ไม่มีใครสามารถจะนับได้ว่า ทั้งหมดมีเท่าไร หรือว่า
สัตตนิกาย คือ หมู่สัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในจักรวาล ก็ไม่มีใครสามารถที่จะไปทำสถิติ
เอาไว้ว่า มีจำนวนเท่าไร ทั้งเทพ ทั้งพรหม ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ ทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์ใน
อบาย แต่ว่า พุทธญาณ ชื่อว่าเป็นอนันตะ คือ ไม่มีที่สิ้นสุด แม้กว่าอนันตะทั้ง ๓ นั้น

บรรดาสัตว์หาประมาณมิได้ในจักรวาล อันหาประมาณมิได้ อย่างนี้

เมื่อคิดถึงสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในจักรวาลว่า มีจำนวนมากมายนับไม่ถ้วน
เพราะฉะนั้น จิตของสัตว์แต่ละบุคคลจะมากมายสักแค่ไหน

กุศลจิตที่เป็นกามาวจร สหระตด้วยโสมนัส (คือ เกิดพร้อมกับโสมนัส) เป็น
ญาณสัมปยุตต์ เป็นอสังขาริก (คือ เกิดขึ้นโดยไม่อาศัยเครื่องชักจูง) ย่อมเกิดแก่สัตว์
หนึ่ง ๆ มากมาย แม้สัตว์มีจำนวนมาก จิตก็เกิดขึ้นมากดวง

กุศลจิตไม่ใช่มีดวงเดียว คนหนึ่งจิตเกิดขึ้นขณะหนึ่งก็จริง แต่ไม่รู้ว่าจะมีจิต
มากมายสักเท่าไรซึ่งนับไม่ถ้วน เพราะฉะนั้น กุศลจิตที่เกิดแม้โดยประเภทที่เป็น
กามาวจรกุศลซึ่งเกิดพร้อมกับปัญญา คือ เป็นญาณสัมปยุตต์และเป็นอสังขาริก คือ
มีกำลังแรงกล้า และไม่ใช่ว่าจะมีเฉพาะดวงเดียว อย่างเดียว แต่ต้องเป็นไปต่าง ๆ
ตามจำนวนของสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จิตก็เกิดขึ้นมากดวง

แต่กุศลจิตแม้ทั้งปวงเหล่านั้นเป็นอย่างเดียวกัน โดยอรรถว่า เป็นกามาวจร
โดยอรรถว่า เกิดพร้อมกับโสมนัส โดยอรรถว่า เป็นญาณสัมปยุตต์ และโดยอรรถว่า
เป็นอสังขาริก พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดกามาวจรกุศลจิตแม้ทั้งปวง ที่เกิดแก่สัตว์
ทั้งหลายหาประมาณมิได้ในจักรวาลทั้งหลายหาประมาณมิได้ อย่างนี้ ด้วยพระ
สัมปญญุตญาณ ดูว่าทรงช้างด้วยตราช้างใหญ่ ประดุจทรงใส่ในทะนานนับอยู่ฉะนั้น

แล้ว และทรงกระทำให้เป็น ๘ ส่วนเท่านั้น ทรงแสดงว่าจิตเหล่านั้นมี ๘ ดวงพอดี โดยอรรถที่บันทึกตีพิมพ์เห็นพ้องด้วย (คือ คัดค้านไม่ได้)

แสดงถึงว่าแม้กุศลจิตจะมีมากที่เป็นกามาวจร แต่ว่าพระผู้มีพระภาคก็ทรงนับ กุศลที่เป็นกามาวจรที่เป็นมหากุศลนั้นว่า มี ๘ ดวง หรือ ๘ ประเภท ซึ่งใคร ๆ ก็ไม่สามารถคัดค้านได้ เพราะว่าโดยความต่างกันของเวทนาที่เป็นอุเบกขาและโสมนัส โดยความต่างกันของที่ประกอบด้วยปัญญาและไม่ประกอบด้วยปัญญา โดยความต่างกันของที่เป็นอสังขารและสังขาร

ถ. ผมยังติดใจเรื่องสังขาร เมื่อครู่นี้ที่อาจารย์ยกมา ๒ ตัวอย่าง เป็นกุศล ตัวอย่างหนึ่ง เป็นอกุศลตัวอย่างหนึ่ง ที่อาจารย์ยกมาเป็นการชักจูงด้วยวาจา เพราะฉะนั้น การชักจูงนี้ ชักจูงได้ทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ ขอให้อาจารย์ยกตัวอย่าง การชักจูงด้วยใจ

สุ. ไม่ใช่ใจคนอื่น แต่ใจของตัวเอง ที่แรกก็ไม่สนใจ คิดไปคิดมาก็ดี เหมือนกัน สมมติว่าอ่านพบในหนังสือพิมพ์ก็ตาม จะมีการประกาศเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ตาม อาจจะเป็นโฆษณาหนังหรืออะไรก็ได้ ซึ่งรู้สึกว่าจะสนุกดี ที่แรกก็อาจจะไม่ค่อยสนใจเท่าไร แต่พอคิดไปคิดมาก็เกิดความสนใจขึ้น ไปดีกว่า อย่างนั้นได้ไหม

ถ. ได้

๑๐๑๓

ส. จิตที่เป็นสสังขาริกหรือสสังขาร หมายความว่าถึงจิตที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการชักจูง จึงมีกำลังอ่อน ซึ่งการชักจูงนั้นอาจจะเป็นด้วยจิตของตนเอง เพราะว่าไม่ใช่เป็นจิตที่เกิดแรงกล้ามีกำลังขึ้นในทันที แต่ต้องเป็นจิตที่มีสภาพลังเลไปลังเลมา คิดไปคิดมาก็เกิดเป็นกุศลหรืออกุศลประเภทนั้น ๆ ขึ้น เหมือนการทำบุญ บางท่านก็คิดอยากจะทำบุญ แต่อาจจะไม่สะดวกเพราะต้องเดินทางไป หรือว่าต้องอะไร ๆ หลายอย่าง แต่หลังจากคิดไปคิดมาแล้วก็ไป นั่นเป็นจิตที่ไม่แรงกล้าในทันที แต่ถ้าเป็นจิตที่แรงกล้า มีกำลังกล้าในทันที ถึงจะลำบากอย่างไรก็ไป นั่นแสดงให้เห็นถึงสภาพของจิตที่มีกำลัง เป็นอสังขาร มีความเป็นกุศลหรืออกุศลเกิดขึ้น และสามารถที่จะกระทำสิ่งนั้นลงไปทันทีได้ โดยไม่ต้องอาศัยการคิดไปคิดมาซึ่งแสดงว่าจิตนั้นเป็นจิตที่มีกำลังอ่อน

ณ. ต่างกันตรงที่ลังเล ตัวอย่างที่ผมว่า เห็นรถยนต์สวย และอยากได้ ถ้าเห็นครั้งแรกอยากได้ แต่เงินของเราก็กังไม่พอ อย่างนี้ก็เป็นสสังขาร

ส. ถ้ามีกำลังอ่อน แทนที่จะคิดถึงว่ามีใครมาชวนหรือเปล่า นั่นเป็นเหตุภายนอก ไม่ต้องคำนึงถึง

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นจิตตานุปัสสนา ตรงลักษณะที่กำลังปรากฏ การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจิตโดยประเภทของสสังขารและอสังขาร ควรที่จะได้ทราบว่าเพื่อประโยชน์อะไร การศึกษาธรรมไม่ว่าจะเป็นพระวินัย พระสูตร หรือพระอภิธรรม เพื่อประโยชน์อะไร การศึกษาเรื่องจิต เจตสิก รูป เพื่อประโยชน์อะไร การรู้จิตเป็นอสังขารบ้าง สสังขารบ้าง เพื่อประโยชน์อะไร

ประโยชน์สูงสุดก็เพื่อให้สติเกิด ระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นที่มีลักษณะสภาพอย่างนั้น และรู้ว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการศึกษาเรื่องของธรรมโดยละเอียด ก็เพื่อเกื้อกูลอนุเคราะห์ให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง ซึ่งในเรื่องของสังขารและอสังขารก็เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานหมวดหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจิตประเภทใด ๆ อยู่ในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานหมวดหนึ่งหมวดใด แสดงว่าประโยชน์ที่ทรงแสดงนั้น เพื่อให้เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่าถึงแม้จิตจะเป็นสังขาร ก็ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน หรือถึงแม้จิตจะเป็นสังขาร มีกำลังอ่อน ในขณะนั้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. พราหมณ์ที่จะถวายผ้าสาฎกแก่พระพุทธเจ้าคงเป็นสังขาร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ถ้าพราหมณ์นั้นถวายตอนปฐมยาม พราหมณ์นั้นจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ตอนปฐมยามนั้น พอชักออกมาจะถวาย พราหมณ์ก็คิดว่า เรามีอยู่ผืนเดียว ถ้าถวายไปก็หมด เมียก็ไม่มีใช้ เราก็ไม่มีใช้ จึงเก็บไว้ก่อน

ส. เรื่องของจิตและการให้ผลของจิตเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้นที่เข้าใจเรื่องลักษณะของจิตที่เป็นสังขารและอสังขารที่เกิดกับกุศลจิตเป็นอย่างไรที่เกิดกับกุศลจิตเป็นอย่างไร มีประโยชน์ที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของจิตในขณะนั้น โดยเป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นประโยชน์ที่จะเห็นว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ท่านผู้ฟังเคยง่วง เคยเพลีย เคยเบื่อไหม บางทีก็มีจิตคิดอยากจะทำกุศลอย่างนั้นอย่างนี้ แต่แล้วก็อ่อนเพลียไป หรือว่าเกิดความง่วงขึ้น สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพของจิตในขณะนั้นไหม ถ้าไม่ระลึก ก็เป็นเรา ไม่มีทางที่จะดับอนุสัยกิเลสที่ยึดถือสภาพธรรมซึ่งเป็นรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ว่าเป็นตัวตน สัตว์ บุคคลได้ เพราะว่าความง่วงมีจริง ความท้อถอย ความท้อแท้

ความเหนื่อยหน่าย ความรู้สึกอ่อนเพลียมีจริง ถ้าสติไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม เหล่านั้นตามความเป็นจริง เมื่อไรจะถ่ายถอนความยึดถือสภาพธรรมนั้นและรู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงลักษณะของจิตซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ไป ซึ่งแสดงโดยประการต่าง ๆ เช่น โดยประเภทที่เป็น อสังขารและสังขาร ที่เป็นโลภะเป็นอสังขารก็มี เป็นสังขารก็มี ที่เป็นโทสะเป็น อสังขารก็มี เป็นสังขารก็มี ที่เป็นกุศลเป็นอสังขารก็มี เป็นสังขารก็มี ซึ่งก็เป็น ชีวิตประจำวัน และจะรู้ได้มากขึ้นเวลาที่สติไม่หลงลืมที่จะระลึกรู้ลักษณะของ สภาพธรรมในขณะนั้น ถ้าเป็นความรู้สึก เป็นลักษณะของจิตแล้ว ไม่ใช่รูป

ความท้อแท้ ความท้อถอย ไม่ใช่รูป เป็นลักษณะของจิต ในขณะนั้นเป็น สังขาริก หรืออสังขาริก ก็พอที่จะทราบได้ใช้ใหม่ว่า ในขณะนั้นเป็นสังขาร เพราะ เป็นจิตที่ไม่มีกำลังแรงกล้า

เพราะฉะนั้น อย่าคิดถึงเหตุการณ์ภายนอก หรือว่าสิ่งแวดล้อมภายนอก เพื่อที่จะวินิจฉัยว่า จิตนั้นเป็นสังขารหรืออสังขาร แต่ควรจะเป็นเพราะสติระลึกรู้ ลักษณะสภาพของจิต และรู้ว่าจิตนั้นมีกำลัง หรือว่าไม่มีกำลัง ถ้าขณะนั้นเป็นจิตที่ ไม่มีกำลัง ไม่ต้องคิดถึงเลยว่าเพราะอะไร เพราะมีคนมาชักชวน หรือเพราะเขาชักชวน หรือเปล่าจิตนั้นจึงเป็นสภาพที่อ่อนกำลัง แต่ว่าในขณะใดก็ตามที่จิตเป็นสภาพที่ อ่อนกำลัง ในขณะนั้นเป็นสังขาร จะโดยจิตของตนเองลงเลและกัณฑ์งู หรือว่า บุคคลอื่นก็ได้

สำหรับโดยประเภทของอสังขารและสังขาร มีเฉพาะในกามาวจรจิตที่จำแนก จิตออกเป็นโดยสังขารและอสังขาร เพราะว่ากามาวจรจิตเป็นจิตที่ภูมิต่ำสุด ระดับ ขั้นต่ำที่สุด ซึ่งเป็นปกติในชีวิตประจำวัน เป็นจิตในขณะที่เราเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และคิดนึกเรื่องราวของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งใน บางครั้งก็มีกำลังแรงกล้า และในบางครั้งก็มีกำลังอ่อน ตามเหตุตามปัจจัย เพราะฉะนั้น สำหรับจิตซึ่งเป็นกามาวจรจิต โดยประเภท ต่างกันเป็นอสังขารก็มี สังขารก็มี

แต่สำหรับจิตระดับที่สูงกว่า คือ รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต และโลกุตตรจิต เมื่อจัดโดยประเภทของสังขารแล้ว เป็นสังขาร ฌานจิตเป็นสังขาร อรูปฌานจิตเป็นสังขาร โลกุตตรจิตเป็นสังขาร เพราะจิตเหล่านี้เกิดเองไม่ได้ ต้องอาศัยการอบรม การเจริญ จนกว่าจิตนั้น ๆ จะเกิดขึ้น แต่ว่าจิตนั้น ๆ จะเกิดขึ้นตามลำพังเอง วันนี้โลกุตตรจิตจะเกิดขึ้นมาเอง หรือว่ารูปฌานจิตจะเกิดขึ้นมาเอง หรือว่าอรูปฌานจิตจะเกิดขึ้นมาเอง ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นรูปฌานจิต อรูปฌานจิต หรือโลกุตตรจิต ต้องมีมหากุศลจิตเกิดก่อน เพราะฉะนั้น เป็นจิตซึ่งต้องอาศัยการอบรม การเจริญภาวนา จึงจะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้จิตภูมิอื่น คือ รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต และโลกุตตรจิต จึงเป็นสังขาร

ถ. รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล และโลกุตตรกุศล อาจารย์กล่าวว่า เป็นสังขาริก อาศัยอะไรชักชวน

ส. มหากุศลต้องเกิดก่อน จิตเหล่านั้นจึงจะเกิดได้ ต้องอาศัยการอบรมเจริญภาวนา ไม่ว่าจะเป็นโดยสมถภาวนา หรือว่าวิปัสสนาภาวนาก็ตาม อยู่ดี ๆ กำลังเห็นโลกุตตรจิตจะเกิดขึ้น เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้ หรือว่าอยู่ดี ๆ กำลังมีสี่สัณฐานต่าง ๆ ปรากฏ มีเสียงปรากฏ รูปฌานจิต หรืออรูปฌานจิตจะเกิดเหมือนอย่างโลหะ โทะสะ โม่หะ หรือว่ากามาวจรกุศล เป็นไปไม่ได้

ถ. กามาวจรจิตจะไปชักชวนให้รูปฌานจิต และอรูปฌานจิตเกิดอย่างนั้นหรือ

ส. ในวิธีของรูปฌานจิต อรูปฌานจิต และโลกุตตรจิต ต้องมีกามาวจรกุศลจิตเกิดก่อน ฌานจิตจึงจะเกิดได้ โลกุตตรจิตจึงจะเกิดได้

ถ. ใช่ ในมรรควิธี มี ...

ส. มีบริกรรม อุปจาระ อนุโลม โคตรภู ไม่ว่าจะเป็นวิธีของรูปฌาน อรูปฌาน หรือโลกุตตระ ต้องมีมหากุศลจิตเกิดก่อน

ถ. บริกรรม อุปจาระ เป็นกามจิต เป็นจิตเกิดขึ้นมาชักชวนฌานจิต หรือโลกุตตรจิตอย่างนั้นหรือ

ส. เป็นเครื่องชักจูง แสดงให้เห็นว่า อยู่ดี ๆ รูปมานจิต อรูปมานจิต โลกุตตรจิตจะเกิดเองไม่ได้ ต้องอาศัยการเจริญ การอบรมอย่างมากด้วย

เพราะฉะนั้น โดยความต่างกันที่เป็นอสังขารและสังขาร จึงมีเฉพาะใน กามาวจรจิตเท่านั้น สำหรับรูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต ทั้งหมดเป็นสังขาร

ใครก็ตามไม่อบรมเจริญปัญญา หวังรอที่จะให้โลกุตตรจิตเกิด ก็ทราบได้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ หรือถ้าไม่รู้เรื่องของการอบรมเจริญสมณะ คือ ความสงบของจิต จนกระทั่งจิตค่อย ๆ สงบขึ้นเป็นขั้น ๆ จนกระทั่งถึงการประกอบด้วยความสงบที่ ลักษณะของสมาธิปรากฏกับความสงบในขณะนั้นเป็นขั้น ๆ รูปาวจรจิต หรือ อรูปาวจรจิตจึงจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอบรมเจริญสมณภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ก็ไม่มีทางที่อยู่ดี ๆ ฌานจิตและโลกุตตรจิตจะเกิดขึ้นได้ และความสำคัญ ไม่ใช่คอยดูว่า อะไรวน ใครวน หรือใครไม่วน แต่ว่าให้ระลึกรู้ ลักษณะสภาพของจิตในขณะนั้นว่า เป็นจิตที่มีกำลังกล้า หรือเป็นจิตที่อ่อนกำลัง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ต่อไปจะได้ทราบว่า กามาวจรจิตประเภทไหนบ้างที่เป็นอสังขาริกหรือสังขาริก ซึ่งเป็นได้ทั้งฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล และสามารถพิจารณาสังเกตรู้ได้ในชีวิตประจำวัน

แต่ว่าเรื่องความละเอียดปลีกย่อยของแต่ละบุคคล ทุกท่านจะทราบได้เอง อย่างบางท่านที่มาฟังธรรม ต้องอาศัยใครชักชวนหรือเปล่า ตอนแรกอาจจะมีผู้ชักชวน ไม่ได้อยากมาเอง แต่ถูกชักชวนจึงมา ภายหลังจึงมาเอง เพราะฉะนั้น ลักษณะของ จิตก็ต่างกัน ไม่ใช่ว่าจะมีแต่สังขาริกตลอดไป หรือว่าอสังขาริกตลอดไป อย่างท่านที่ถูกชวนไปดูหนัง ตอนถูกชวนไปก็เป็นจิตที่มีกำลังอ่อน แต่ถ้าหนังสนุก ตื่นเต้น หัวเราะสนุกสนาน ในขณะนั้นไม่ใช่จิตที่มีกำลังอ่อนแล้ว ใช่ไหม ไม่ต้องมีใครมาชวน ให้หัวเราะ ไม่ต้องมีใครมาชวนให้สนุก ในขณะนั้นเองจิตเกิดความรู้สึกลึกซึ้ง หรือว่า หัวเราะเกิดขึ้น ขณะนั้นก็ด้วยตนเอง เป็นอสังขาริก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จิตทั้งหลาย

ไม่เพียง แม้ว่าจะเกิดขึ้นครั้งนี้เป็นอย่างนี้ ครั้งต่อไปก็เป็นอีกอย่างหนึ่งตามเหตุตามปัจจัยได้

ต่อไปเป็นความต่างกันของจิตโดยสัมปยุตตธรรม ที่เป็นโดยเหตุ

สภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรม ที่จะเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยปัจจัยไม่มีเลย จะเกิดขึ้นมาเองลอย ๆ โดยไม่มีปัจจัยอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อปรมาตมธรรมที่เป็นสังขารธรรมมี ๓ คือ จิต เจตสิก รูป และเมื่อกล่าวถึงจิตที่ต่างกันโดยเหตุ ก็ควรที่จะได้ทราบว่า ธรรมที่ทรงแสดงว่าเป็นเหตุนั้นได้แก่อะไร

สภาพธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง คือ โลกเจตสิกเป็นโลกเหตุ ๑ โทสเจตสิกเป็นโทสเหตุ ๑ โมหเจตสิกเป็นโมหเหตุ ๑ นี่เป็นอกุศลเหตุ ๓ และมีอโลกเจตสิกเป็นสภาพธรรมอีกชนิดหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามกับโลกะ อโลกเจตสิกเป็นอโลกเหตุ ๑ อโทสเจตสิกเป็นอโทสเหตุ ๑ อโมหเจตสิกเป็นอโมหเหตุ ๑ รวมเป็นโสภณเหตุ ๓

สภาพธรรมที่ทรงแสดงว่าเป็นเหตุทั้งหมด ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง ซึ่งเป็นอกุศลเหตุ ๓ และเป็นโสภณเหตุ ๓

เจตสิกอื่น นอกจากเวทนาและสัญญา เป็นสังขารขันธ์ เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่ง แต่ไม่ใช่เป็นเหตุ เพราะสภาพธรรมที่เป็นเหตุมันอุปมาเหมือนกับรากแก้วของต้นไม้ ซึ่งตรึงติดที่ยังมีอยู่ ยังสมบูรณ์ ยังแข็งแรง ก็เป็นเหตุให้ต้นไม้ที่เจริญงอกงาม มีดอก มีผลมากมาย ฉันทะ เหตุทั้ง ๖ เมื่อเกิดขึ้น ยังไม่ดับไป ก็ทำให้เจริญเติบโตผลิดผลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ

ทุกท่านทราบดีว่า ถ้ายังไม่ใช้พระอรหันต์ ยังมีอกุศลเหตุ ๓ ทั้งโลกเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ และเมื่อเป็นพระอรหันต์บุคคลก็ลดลงไปจนกระทั่งถึงเมื่อเป็นพระอรหันต์ ดับทั้งฝ่ายอกุศลเหตุ ๓ และกุศลเหตุ ๓ แต่ว่ามีอัปายาทเหตุ ซึ่งไม่ใช่อกุศลเหตุและกุศลเหตุ

นี่เป็นความละเอียด ซึ่งท่านผู้ฟังควรจะสังเกตพยัญชนะที่ว่า เหตุมี ๖ เป็นอกุศลเหตุ ๓ เป็นโสภณเหตุ ๓ แทนที่จะใช้คำว่า เป็นอกุศลเหตุ ๓ และเป็นกุศลเหตุ

๓ ไม่ใช่ค่านัน แต่ใช้คำว่า เป็นอกุศลเหตุ ๓ เป็นโสภณเหตุ ๓ เพราะถ้าเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากซึ่งเป็นผล แต่ถ้าเป็นโสภณเหตุ หมายถึงเหตุที่ดี ซึ่งเกิดกับวิบากจิตและกิริยาจิตก็ได้

วิบากจิตไม่ใช่กุศลจิต กิริยาจิตไม่ใช่กุศลจิต แต่วิบากจิตที่ดีมีเหตุ ๓ คือ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุเกิดร่วมด้วยได้ เพราะฉะนั้น เมื่อบรรลุดุคฺคธรรมเป็นพระอรหันต์ ดับกิเลสหมดสิ้น หมายความว่าอกุศลเหตุ ๓ โลภะ โทสะ โมหะ ไม่เกิด และกุศลเหตุ ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็ไม่เกิด แต่มีอโลภะ อโทสะ อโมหะ เกิด ซึ่งไม่ใช่กุศล แต่เป็นกิริยา เพราะไม่เป็นเหตุให้เกิดผลข้างหน้า

นี่เป็นเหตุที่คำว่า โสภณ ไม่ได้หมายความว่ากุศลเท่านั้น แต่หมายถึงถึงกุศลก็ได้ วิบากก็ได้ กิริยาก็ได้

เรื่องของธรรมเป็นเรื่องที่น่าคิด น่าสนใจ และจะต้องสอดคล้องกับธรรมอื่น ๆ ด้วย เช่น เมื่อทราบวาทปรมัตถธรรมมี ๔ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน เมื่อกล่าวโดยเหตุ จิตไม่ใช่เหตุ เจตสิกที่เป็นเหตุมีเพียง ๖ เจตสิกอื่นนอกจากนั้นทั้งหมดไม่ใช่เหตุ รูปไม่ใช่เหตุ นิพพานไม่ใช่เหตุ

สิ่งใดที่ไม่ใช่เหตุ ภาษาบาลีใช้คำว่า นเหตุ เพราะฉะนั้น มี เหตุ กับ นเหตุ เหตุ คือ เหตุ ส่วนนเหตุ คือ ไม่ใช่เหตุ

เพราะฉะนั้น จิตเป็นอะไร เป็นนเหตุ เจตสิกอื่น เช่น ผัสสะ เป็นนเหตุ เวทนาเป็นนเหตุ สัญญาเป็นนเหตุ เป็นต้น เจตสิกอื่นนอกจากเจตสิก ๖ ไม่ใช่เหตุ จึงเป็นนเหตุ

รูปเป็นอะไร เป็นนเหตุ

นิพพานเป็นอะไร เป็นนเหตุ

๑๐๑๔

เป็นเรื่องที่ต้องค่อย ๆ เข้าใจตามลำดับ คือ แยกเหตุ กับนเหตุ และต้องรู้ต่อไปว่า จิตซึ่งเป็นนเหตุ บางดวงเกิดพร้อมกับเหตุ และบางดวงไม่มีเหตุสักเหตุเดียวเกิดร่วมด้วย เช่น จักขุวิญญาณที่เห็น ในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ มีเจตสิกที่เกิดกับจักขุวิญญาณเพียง ๗ ดวง ได้แก่ ผัสสเจตสิกทำกิจกระทบรูปารมณ์ที่ปรากฏทางตา เวทนาเจตสิกทำกิจรู้สึก อุกเขยเวทนา อทุกขมสุขในขณะที่กำลังเห็น สัญญาเจตสิกทำกิจจำสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะที่จิตเห็นเกิดขึ้น เจตนาเจตสิกเป็นสภาพที่ชวนชวายเป็นกิจ คือ การเห็น สำเร็จ

ผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เจตนาเจตสิก ชีวิตินทริยเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก มนสิการเจตสิก เหล่านี้ไม่ใช่เหตุ แต่ว่าจิตบางดวงก็มีเหตุเกิดร่วมด้วย เช่น โภกมุลจิต เห็นแล้ว ดับไปแล้ว ชอบสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะที่ชอบ ในขณะที่นั้นไม่ใช่จักขุวิญญาณ แต่ว่าจิตที่เกิดต่อกับจักขุวิญญาณในขณะที่นั้นประกอบด้วยเหตุ คือ มีสภาพของความพอใจติดข้องในสิ่งที่ปรากฏเกิดกับจิตนั้น เป็น โภกมุลจิตเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น แม้ว่าจิตเป็นนเหตุก็จริง แต่ว่าจิตบางดวงมีเหตุเกิดร่วมด้วย และจิตบางดวงไม่มีเหตุเกิดร่วมด้วย ซึ่งจิตที่เป็นนเหตุ เวลาที่มีเหตุเกิดร่วมด้วยเป็นสเหตุกะ หมายความว่าจิตนั้นประกอบด้วยเหตุ

ค่อย ๆ เข้าใจไปเป็นลำดับขั้น คือ รู้ว่าเหตุได้แก่อะไร เหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง ซึ่งตลอดพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎก จะไม่มีเหตุ ๗ บางแห่งอาจจะแสดงเหตุ ๙ คือ เป็นอกุศลเหตุ ๓ เป็นกุศลเหตุ ๓ เป็นอัปยาคตเหตุ ๓ ซึ่งอัปยาคตเหตุจะเกินเหตุ ๖ ไปไม่ได้ หมายความว่า ไม่ว่าจะทรงแสดงโดยนัยของเหตุ ๓ โดยนัยของเหตุ ๖ โดยนัยของเหตุ ๙ โดยนัยใด ๆ ก็ตาม สเหตุ อเหตุ นเหตุ ได้แก่ สภาพธรรมที่เป็นเหตุ คือ

เจตสิก ๖ ดวงเท่านั้น นี่แน่นอนไม่เป็นอื่น ทั้ง ๓ ปฏิกจะต้องทราบว่า สภาพธรรมที่เป็นเหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง และชื่อก็คั่นหู โลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก

ถ้าเป็นกุศล ก็เป็นกุศลเหตุ ๓ คือ อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก

ถ้าเป็นอัปายาท คือ ไม่ใช่กุศลและอกุศล ก็มี ๓ เมื่อปฏิเสธว่า ไม่ใช่กุศลและอกุศล ก็ต้องเป็นอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ เพราะอโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุที่ไม่ใช่กุศลก็มี แต่ว่าโลภะ โทสะ โมหะที่ไม่ใช่อกุศล ไม่มี

นี่เพิ่งเริ่ม ยังไม่ได้เรียนเรื่องจิตโดยละเอียดทีละดวง ๆ แต่ถ้าเรียนจะเข้าใจเวลาที่ได้ทราบจิตที่ต่างกันโดยประเภทต่าง ๆ และเริ่มที่จะจำโดยเข้าใจ ไม่ต้องท่อง คือ เหตุ ได้แก่อะไร เหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง เพราะฉะนั้น จิตเป็นนเหตุ เจตสิกอื่นนอกจากเจตสิก ๖ ดวง ไม่ใช่เหตุ เป็นนเหตุ รูปไม่ใช่เหตุ เป็นนเหตุ นิพพานไม่ใช่เหตุ เป็นนเหตุ

แต่จิตซึ่งเป็นนเหตุ บางครั้งเกิดพร้อมกับเหตุจึงเป็นสเหตุกะ หมายความว่า มีเหตุเกิดร่วมด้วย ขณะใดก็ตามที่จิตไม่ได้มีเหตุ ๖ เกิดร่วมด้วยสักเหตุเดียว จิตนั้นชื่อว่า อเหตุกะ หมายความว่า ไม่ประกอบด้วยเหตุ นี่เป็นศัพท์ภาษาบาลีซึ่งจะต้องเข้าใจในภาษาไทยง่าย ๆ ธรรมดา คือ

สเหตุกะ หมายความว่า ประกอบด้วยเหตุ เกิดพร้อมกับเหตุ

อเหตุกะ หมายความว่า ไม่ประกอบด้วยเหตุ ไม่เกิดพร้อมกับเหตุ คือ ไม่เกิดพร้อมกับเจตสิก ๖ ดวงที่เป็นเหตุ

รูปไม่ใช่เหตุ เป็นอะไร เป็นนเหตุ

รูปมีเหตุเจตสิกเกิดร่วมด้วยได้ไหม ไม่ได้ เพราะฉะนั้น รูปเป็นอเหตุกะ

เมื่อได้ยินคำว่า อเหตุกะ ทราบได้เลยว่า สภาพธรรมนั้นไม่ได้เกิดพร้อมกับเจตสิกซึ่งเป็นเหตุ

รูป เป็นรูปธรรม ไม่ใช่สัมปยุตตธรรม ไม่ใช่สภาพธรรมที่เกิดพร้อมกับจิตดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์เดียวกับจิต เพราะฉะนั้น รูป เป็นทั้งนเหตุและอเหตุกะ

แต่จิตเป็นนเหตุ และบางดวงเป็นสเหตุกะ บางดวงเป็นอเหตุกะ

เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว เจตสิกก็โดยนัยเดียวกัน เพราะเจตสิก เช่น ผัสสะ ไม่ใช่เหตุ เพราะฉะนั้น ผัสสะเจตสิกเป็นนเหตุ แต่ว่าผัสสะเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง ถ้าจิตดวงนั้นเกิดพร้อมกับเหตุ ผัสสะเจตสิกนั้นก็เป็สเหตุกะ หมายความว่าเกิดพร้อมกับเหตุ ถ้าจิตนั้นเกิดขึ้นไม่ประกอบด้วยเจตสิกซึ่งเป็นเหตุทั้ง ๖ เมื่อจิตนั้นเป็นอเหตุกะ ผัสสะเจตสิกซึ่งเกิดกับอเหตุกจิตนั้นก็เป็สเหตุกะ เพราะฉะนั้น ผัสสะก็เป็นนเหตุ และบางครั้งเป็นสเหตุกะ บางครั้งเป็นอเหตุกะ

ไม่ต้องท่อง เข้าใจ และใช้ศัพท์ภาษาบาลีด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เหตุ ตรงกันข้ามกับนเหตุ สเหตุตรงกันข้ามกับอเหตุ

สเหตุกะ ประกอบด้วยเจตสิกซึ่งเป็นเหตุ อเหตุกะ ไม่ประกอบด้วยเจตสิกที่เป็นเหตุ ซึ่งทุกท่านมีทั้งสเหตุกจิตและอเหตุกจิต เพียงแต่ยังไม่ทราบว่เมื่อไรเป็นสเหตุกะ และเมื่อไรเป็นอเหตุกะ แต่นี้คือชีวิตของท่านในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงโดยขณะจิตอย่างละเอียดว่า ขณะใดเป็นอเหตุกะ ไม่ประกอบด้วยเหตุ และขณะใดเป็นสเหตุกะ

นอกจากนั้นในจิตประเภทที่เป็นสเหตุกะ ยังจำแนกออกว่า ประกอบกับเหตุ กี่เหตุ บางครั้งประกอบกับเหตุเดียว คือ ประกอบกับโมหเหตุเหตุเดียวเท่านั้น จึงเป็นโมหมูลจิต บางครั้งประกอบกับ ๒ เหตุ คือ โมหเหตุและโลภเหตุ จึงเป็นโลภมูลจิต และบางครั้งที่ประกอบด้วย ๒ เหตุ คือ โมหเหตุและโทสเหตุ จึงเป็นโทสมูลจิต

ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำว่า เอกเหตุกะ ทวิเหตุกะ และติเหตุกะ ก็เป็นศัพท์ภาษาบาลีเท่านั้น ซึ่งขณะใดประกอบด้วยเหตุเดียว เช่น โมหมูลจิต ก็เป็นเอกเหตุกะ เพราะประกอบกับโมหเจตสิกเท่านั้นที่เป็นโมหเหตุ เหตุเดียว

สำหรับโลภมูลจิต ไม่ได้ประกอบเฉพาะโมหเจตสิกเท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วย โลภเจตสิกด้วยจึงเป็นโลภมูลจิต เพราะฉะนั้น สำหรับโลภมูลจิต เป็นสเหตุกะและเป็นทวิเหตุกจิต เพราะประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ โมหเหตุ และโลภเหตุ

สำหรับโทสมูลจิต ก็เป็นสเหตุกะ และเป็นทวิเหตุกะ เพราะประกอบด้วยเหตุ ๒ คือ โมหเหตุ และโทสเหตุ

ทางฝ่ายกุศลที่จะไม่มีเหตุเกิดขึ้น ไม่ได้ ถ้าไม่มีเหตุเกิดร่วมด้วยก็ไม่มีกุศล เพราะฉะนั้น เวลาที่กุศลจิตเกิด จะต้องประกอบด้วยเหตุ ๒ ทางฝ่ายกุศลไม่มีเอกเหตุ มีแต่ทวิเหตุ คือ ประกอบด้วยอโลภะและอโทสะ และบางครั้งก็เป็นตริเหตุกะ คือ ประกอบด้วย ๓ เหตุ ได้แก่ อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ ซึ่งอโมหะ คือ ปัญญา หรือญาณนั่นเอง

ชีวิตประจำวันอีกเหมือนกันซึ่งทุกท่านก็พอจะทราบได้ว่า ขณะไหนเป็นสเหตุกะ และขณะไหนเป็นอเหตุกะ ถ้าสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏละเอียดขึ้น ต้องละเอียดขึ้นด้วย

ถ. คำว่า เหตุ กับปัจจัย มีความต่างกันอย่างไร

สุ. ต่างกันที่ว่า ปัจจัย หมายความว่าถึงธรรมที่อุปการะเกื้อกูลให้ธรรมอื่นเกิดขึ้น แล้วแต่ประเภทของปัจจัยนั้น ๆ เช่น ผัสสเจตสิกไม่ใช่โลภเจตสิก แต่ทั้ง ผัสสเจตสิกก็ดี โลภเจตสิกก็ดีเป็นปัจจัย และในเมื่อสภาพของผัสสะต่างกับสภาพของ โลภะ คือ ผัสสเจตสิกมีลักษณะ มีกิจ ต่างกับโลภเจตสิก ความเป็นปัจจัยของ ผัสสเจตสิกจึงต่างกับความเป็นปัจจัยของโลภเจตสิก

ผัสสเจตสิกเป็นปัจจัยโดยเป็นอาหารปัจจัย เป็นอาหาร คือ เป็นสภาพที่นำมาซึ่งผล แต่ไม่ใช่เป็นเหตุที่จะให้เกิดผลข้างหน้าซึ่งจะงอกงามไพบูลย์ขึ้นอีกมาก เหมือนกับรากแก้ว

สำหรับสภาพธรรมซึ่งเป็นเหตุนี้ เป็นปัจจัยโดยความเป็นเหตุ ซึ่งอุปมาเหมือน รากแก้วของต้นไม้ แต่ไม่ใช่ว่าต้นไม้จะมีแต่รากแก้ว ไซ้ไหม เพราะฉะนั้น เจตสิกอื่น สภาพธรรมอื่นก็เป็นปัจจัยโดยเป็นปัจจัยอื่น ซึ่งไม่ใช่เป็นปัจจัยโดยเป็นเหตุ

ถ้าเรียนเรื่องของปฏิจจกัน ซึ่งเป็นคัมภีร์สุดท้ายของพระอภิธรรม ปัจจัยแรก คือ เหตุปัจจัย ให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพธรรมซึ่งเป็นเหตุ เวลาที่ไปงานศพ และมี สวดอภิธรรม จะเริ่มต้นด้วยคำว่า เหตุปัจจุโย ซึ่งหมายความว่าถึง โลภเหตุ โทสเหตุ

โมหเหตุ โลกเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ เตือนให้รู้ถึงสภาพธรรมซึ่งเป็นตัวสำคัญของ การที่จะให้เกิดผล เกิดภพ เกิดชาติ ซึ่งได้แก่ เจตสิก ๖ ดวง คือ โลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก และอโลกเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก

สภาพธรรมแต่ละลักษณะมีความสำคัญของตน ๆ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรง แสดงโดยปัจจัย ไม่ใช่มีปัจจัยแต่เฉพาะเหตุซึ่งเป็นเหตุปัจจัยอย่างเดียว ไม่ใช่มีปัจจัย เฉพาะแต่อารมณ์ซึ่งปรากฏให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นโดยเป็นอารมณ์ปัจจัยเพียง ปัจจัยเดียว แต่มีปัจจัยมาก ปัจจัยประเภทใหญ่ ๆ มี ๒๔ ปัจจัย และยังมีปัจจัย ละเอียดนอกจาก ๒๔ ปัจจัยนั้นด้วย

เช่น จักขุปสาท ไม่ใช่เกิดขึ้นมาแล้วก็ไร้ความหมาย แต่ว่าเป็นปัจจัยโดยเป็น อินทริยปัจจัย เป็นจักขุนทริย เป็นรูปซึ่งเป็นใหญ่ในการให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่ง ที่ปรากฏทางตา ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่มีโสตปสาท ไม่มีขานปสาท ไม่มีชีวหาปสาท และไม่มีกายปสาท รูปนี้จะเหมือนอะไร ก็เหมือนกับท่อนไม้ ไม่เห็นอะไร ไม่ได้ยิน อะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร ไม่ลิ้มรสอะไร ไม่รู้การกระทบสัมผัส ท่อนไม้ไม่รู้อะไรเลย ใครจะใช้ไม้ทำอะไร ไม้ก็ไม่มีความรู้สึก ไม่มีการรู้สิ่งที่มากระทบสัมผัส

ถ้าสัตว์ บุคคล ไม่มีจักขุปสาท โสตปสาท ขานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท จะทำอะไรได้ไหม จะต่างอะไรกับท่อนไม้ เพราะฉะนั้น รูปเหล่านั้นเป็น ปัจจัยโดยเป็นอินทริยปัจจัย เป็นใหญ่เฉพาะในกิจของตน คือ จักขุปสาทเป็นใหญ่ใน การที่จะให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา รูปอื่นไม่สามารถที่จะกระทำกิจ นี้ได้ และสิ่งที่ปรากฏทางตาจะเห็นชัดเจนหรือว่าจะเห็นไม่ชัด ก็แล้วแต่ลักษณะ ความใสของจักขุปสาทนั้นอีก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเจตนา หรือความต้องการของใครเลย แต่ขึ้นกับเหตุปัจจัยของการเห็น คือ จักขุปสาท

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นเกิด โดยปัจจัยต่าง ๆ

สำหรับโลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก และอโลกเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นปัจจัยโดยเป็นเหตุ และเหตุอะไรมากในวันหนึ่ง ๆ อกุศลเหตุมาก กุศลเหตุไม่ใช่ว่าจะไม่มี มี แต่ถ้าเทียบส่วนแล้วน้อยกว่ามาก

เพราะฉะนั้น เมื่อไรทางฝ่ายกุศลเหตุจะค่อย ๆ เจริญขึ้นจนกระทั่งมีกำลังมากกว่าทางฝ่ายอกุศลเหตุ ก็ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะการรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ในขณะนั้นเป็นอโมหเหตุ เป็นปัญญาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง ซึ่งตราบใดปัญญายังไม่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ที่จะไม่ให้โลกเหตุ โทสเหตุ หรือโมหเหตุเจริญงอกงาม ไพบูลย์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่มีธรรมอื่นที่จะละคลาย หรือว่าสามารถดับอกุศลเหตุได้นอกจากปัญญา ซึ่งเป็นอโมหเหตุ

และเมื่อกุศลกำลังเจริญ เช่น ท่านที่ศึกษาธรรม มีความสนใจที่จะรู้เรื่องของธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน กุศลที่เป็นอโมหะก็จะค่อย ๆ เจริญขึ้น เมื่อบรรลุดุคฺณธรรมถึงความ เป็นพระโสดาบันบุคคลเมื่อไร เมื่อนั้นจึงจะดับอกุศลเป็นประเภท ๆ ได้ แต่ไม่ใช่ว่าดับได้ทีเดียวทั้งหมดถึงความเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบัน ก็เป็นพระเสกขบุคคล คือ จะต้องอบรมเจริญปัญญาต่อไปอีกจนกว่าแม้กุศลเหตุก็ดับด้วยพร้อมกับอกุศลเหตุ ถึงแม้ว่าจะมีอโลภะ อโทสะ อโมหะเกิด ก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดผลข้างหน้า ไม่เป็น กุศลเหตุอีกต่อไป แต่เป็นอัพยากตเหตุ คือ เป็นกิริยาเหตุ ซึ่งเป็นจิตของพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ไม่มีทั้งอกุศลเหตุและกุศลเหตุเกิดอีกเลย เพราะว่าอโลภะ อโทสะ อโมหะนั้นเป็นโสภณเหตุ เกิดกับกิริยาจิตและวิบากจิตซึ่งไม่เป็นเหตุให้เกิดผล แต่ว่าเมื่อไรจะถึงวันนั้น

ถึงได้ถ้าเพียรอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ เพราะผู้ที่บรรลุดุคฺณในอดีตมีแล้วเป็นอันมาก ถ้าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ก็ไม่มีผู้ใดที่สามารถบรรลุดุคฺณนั้นได้ แต่ว่าผลนั้นไม่ใช่เร็ว

ต้องเข้าตามควรแก่เหตุ ซึ่งถ้าปัญญายังไม่เกิด อย่าหวังที่จะดับกิเลส และปัญญาก็จะต้องเกิดตามลำดับขั้นที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การรู้เรื่องของจิต เจตสิก และรูป อย่าลืมนึกว่า เพื่อที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อนจากที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง ถ้าเรียนอย่างหนึ่ง ทำอีกอย่างหนึ่ง รู้อีกอย่างหนึ่ง ไม่ตรงกัน อย่างนั้นก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้

อย่าลืมนึก เหตุ ตรงกันข้ามกับนเหตุ สเหตุ หรือสเหตุกะ ตรงกันข้ามกับอเหตุกะ

เหตุ ได้แก่ เจตสิก ๖ คือ โลกเจตสิก ๑ โทสเจตสิก ๑ โมหเจตสิก ๑ เป็นอกุศลเหตุ ๓ ซึ่งเมื่อชื่อเป็นอกุศลเหตุ จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ไม่ว่าโลกะจะเกิดขึ้นขณะใด โทสะจะเกิดขึ้นขณะใด โมหะจะเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นเป็นชาติอกุศล เป็นตัวเหตุที่จะให้เกิดอกุศลวิบากข้างหน้า

สำหรับโสภณเหตุ ๓ คือ อโลภเจตสิก ๑ อโทสเจตสิก ๑ และอโมหเจตสิก ๑ ไม่ใช่คำว่า กุศลเหตุ แต่ใช้คำว่า โสภณเหตุ เพราะว่าเป็นกุศลก็มี เป็นวิบากก็มี เป็นกิริยาก็มี หมายความว่า อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เกิดกับกุศลจิตก็ได้ เกิดกับกุศลวิบากจิตก็ได้ เกิดกับกิริยาจิตก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงชื่อว่า โสภณเหตุ

เพราะฉะนั้น คำว่า โสภณ มีความหมายกว้างกว่าคำว่า กุศล เพราะโสภณนั้น ได้แก่ สภาพธรรมที่เป็นกุศล หรือเป็นกุศลวิบาก หรือเป็นกิริยา

๑๐๑๕

ถ้าจำแนกโดยประเภทของกรรมหมวด ๓ ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ยินบ่อย ๆ คือ
กุศลลา ธมฺมา อกุศลลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา

เพราะฉะนั้น ปรมัตถธรรม ๔ สามารถที่จะแยกเป็นหมวด ๓ คือ ธรรมที่เป็น
อกุศลประเภทหนึ่ง ธรรมที่เป็นกุศลประเภทหนึ่ง และธรรมที่เป็นอัปยากตะประเภท
หนึ่ง สำหรับเหตุ ๖ โลกเจตสิก โทสเจตสิก โมหเจตสิก เป็นอกุศลเหตุ แต่
อโลกเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นกุศลธรรมพวกหนึ่ง และเป็นอัปยากต-
ธรรมอีกพวกหนึ่ง โดยนัยของกรรมหมวด ๓ คือ กุศลธรรม อกุศลธรรม และ
อัปยากตธรรม

ถ้าเข้าใจความหมายของอัปยากตะก็จะทราบว่า โดยนัยของเหตุสามประเภทที่จะ
จำแนกเป็นเหตุ ๙ คือ เป็นอกุศลเหตุ ๓ เป็นกุศลเหตุ ๓ เป็นอัปยากตเหตุ ๓
ที่ต้องแยกเป็นกุศลเหตุและอัปยากตเหตุ ก็เพราะว่ากุศลเป็นเหตุ แต่ว่าอัปยากตะที่
เป็นวิบากเป็นผล และอัปยากตะที่เป็นกิริยาไม่ใช่เหตุและไม่ใช่ผลจึงเป็นกิริยา

ขอกล่าวถึงอรรถ คือ ความหมายของจิต ประการที่ ๔ ต่อไป ที่ว่า

ชื่อว่าจิต เพราะเป็นธรรมชาติวิจิตรตามสมควร โดยอำนาจแห่งสัมปยุตตธรรม

ซึ่งก็ได้แก่ เจตสิกที่เกิดกับจิตนั่นเอง ที่ทำให้จำแนกจิตต่างกันอย่างออกเป็นนัย
ต่าง ๆ อีกนัยหนึ่ง คือ โดยนัยของโสภณและอโสภณ

โสภณธรรม หมายความว่าสภาพธรรมที่ดั่งงาม ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเฉพาะกุศล
อโสภณธรรม เป็นสภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับโสภณ คือ ไม่ใช่สภาพธรรมที่ดี
งาม เพราะฉะนั้น โดยนัยของสัมปยุตตธรรมที่จำแนกให้จิตต่างกัน เป็นจิตประเภทที่
ดั่งงาม เป็นโสภณบ้าง และเป็นจิตประเภทที่ไม่ดั่งงาม เป็นอโสภณบ้าง ต้องเข้าใจว่า
หมายความว่าเจตสิกซึ่งเป็นเหตุ ๖ นั่นเอง

สำหรับเจตสิกที่ดีงาม ได้แก่ โลกเจตสิก ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้สัมปยุตตธรรมในขณะนั้นดีงาม เวลาที่โลกเจตสิกเกิด หรือว่าอโทสเจตสิกเกิดขึ้นขณะใด ขณะนั้นก็ทำให้สัมปยุตตธรรม คือ จิตที่เกิดร่วมด้วยและเจตสิกอื่น ๆ ในขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่ดีงาม

เวลาที่ปัญญาเจตสิกเกิดขึ้น เป็นอโมหะ เป็นสภาพที่ไม่หลง ในขณะนั้นเป็นสภาพที่รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม หรือเป็นสภาพที่เข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม ขณะใดที่ปัญญาเจตสิกเกิดขึ้น ขณะนั้นจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมด้วยก็เป็นสภาพที่ดีงาม

เพราะฉะนั้น ความหมายของโสภณและอโสภณก็สืบต่อมาจากเหตุหนึ่งเอง คือ จิตใดที่ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก จิตนั้นเป็นโสภณจิต และจิตใดก็ตามที่ไม่ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก จิตนั้นเป็นอโสภณจิต

อกุศลจิต เป็นโสภณจิตหรือเปล่า

การศึกษาปรมัตถธรรมมีเรื่องต้องคิด ต้องพิจารณาด้วยตนเอง และเหตุผลที่เกิดจากการพิจารณาย่อมเป็นเหตุผลที่ถูกต้องชัดเจน ไม่ทำให้คลาดเคลื่อนสับสนกับธรรมอื่น ๆ เช่น อกุศลจิตเป็นโสภณะ หรืออโสภณะ

อกุศลจิตไม่ได้ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก แต่ประกอบด้วยอกุศลเจตสิก เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นโสภณจิตไม่ได้แน่นอน นี่เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ชัดเจน

จักขุวิญญาณ จิตเห็นในขณะนี้ เป็นโสภณะหรืออโสภณ

จักขุวิญญาณที่ทำกิจเห็น เพียงเห็น ไม่ได้เกิดพร้อมกับโลภเจตสิก หรือโทสเจตสิก หรือโมหเจตสิก หรือโสภณเจตสิกใด ๆ เลย เกิดกับเจตสิกเพียง ๗ ดวง คือ ผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เจตนาเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก ชีวิตินทริยเจตสิก มนสิการเจตสิก ซึ่งเจตสิกทั้ง ๗ ดวงเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก คือ เป็นเจตสิกที่ต้องเกิดกับจิตทุกดวง จะไม่มีจิตดวงไหนที่ปราศจากเจตสิก ๗ ดวงนี้

ไม่ว่าจะเป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต หรือวิบากจิต หรือกิริยาจิต หรือโลกุตตรจิต หรือจิตใด ๆ ก็ตาม ต้องมีเจตสิก ๗ ดวงนี้เกิดร่วมด้วย จะขาดเจตสิก ๗ ดวงนี้ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น เจตสิก ๗ ดวงซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เป็นอัญญสมานาเจตสิก คือ เป็นเจตสิกที่เกิดขึ้นเสมอกับจิต ถ้าจิตนั้นเป็นอกุศล สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวงนี้ก็เป็นอกุศล ถ้าจิตเกิดขึ้นเป็นวิบาก สัพพจิตตสาธารณเจตสิกนี้ก็เป็นวิบาก เพราะเจตสิกทั้ง ๗ นี้ เสมอกันกับจิตและเจตสิกที่ตนเกิดร่วมด้วย

จักขุวิญญาณ เป็นโสภณจิต หรือเป็นอโสภณจิต

ก็ทราบแล้วว่า โสภณจิต หมายความว่าถึงจิตที่เกิดร่วมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก จึงจะเป็นโสภณจิต แต่จิตใด ๆ ก็ตามซึ่งไม่เกิดพร้อมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นอโสภณจิต เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณเป็นโสภณจิต หรือเป็นอโสภณจิต

เป็นอโสภณจิต เพราะอโสภณจิตไม่ได้หมายความว่า เป็นอกุศลจิต จิตใด ๆ ก็ตามที่ไม่เกิดร่วมกับโสภณเหตุ ๓ คือ อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เป็นอโสภณทั้งหมด

การศึกษารธรรม เป็นการศึกษาที่จะต้องเข้าใจโดยละเอียด แม้แต่จะใช้คำว่า อกุศล หรืออโสภณ ต่างกันอย่างไร

อกุศล เป็นสภาพธรรมที่ไม่ดีงาม และเป็นเหตุที่จะให้เกิดผล แต่อโสภณะ หมายความว่าถึงจิตและเจตสิกที่ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิก ๓

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า เหตุมี ๖ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ แต่อโลภะ อโทสะ อโมหะ ที่เกิดกับวิบากหรือกิริยาก็มี เพราะฉะนั้น ก็ต้องเป็นเหตุ ๑๒ ทำไมบอกว่า เหตุ ๖ เท่านั้น

ส. ไม่ได้แยกธรรมออกเป็น ๔ ชาติเท่านั้น แต่ยังแยกออกเป็นธรรมหมวด ๓ ถ้ากล่าวโดยชาติ มีอกุศล มีกุศล มีวิบาก มีกิริยา โดยชาติ ๔ แต่ถ้ากล่าวโดยธรรมหมวด ๓ รวมวิบากกับกิริยาเป็นอัพยาเกตะ ก็เป็นเหตุ ๙ คือ เป็นอกุศลเหตุ ๓ เป็นกุศลเหตุ ๓ และอัพยาเกตเหตุ ๓

ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยนัยใด ๆ ผู้ที่ศึกษาต้องเข้าใจตามนัยที่ทรงแสดงนั้น ๆ เมื่อทรงแสดงโดยประเภทของหมวด ๓ ใช้คำว่า กุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปยาคตธรรม ก็ต้องรู้ความหมายว่า กุศลธรรม ต้องเป็นสภาพที่เป็นเหตุให้เกิดวิบาก อกุศลธรรม ต้องเป็นสภาพที่เป็นเหตุให้เกิดวิบาก แต่อัปยาคตธรรม ต้องเป็นสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล เพราะฉะนั้น อัปยาคตธรรม หมายความว่าถึงวิบากจิตและเจตสิก ๑ กิริยาจิตและเจตสิก ๑ รูป ๑ และนิพพาน ๑

นี่คือความหมายที่จะต้องเข้าใจ โดยการทรงแสดงโดยนัยต่าง ๆ เพราะอัปยาคตธรรมไม่ได้หมายความว่าจิตและเจตสิกที่เป็นวิบากและกิริยา แต่หมายความว่ารวมถึงรูปปรมาตม และนิพพานปรมาตม คือ ธรรมใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่กุศลหรืออกุศลเป็นอัปยาคตะ เมื่อทรงแสดงโดยหมวด ๓ แต่ถ้าทรงแสดงโดยชาติ ๔ หมายความว่าจิตและเจตสิก

เพราะฉะนั้น สำหรับทางฝ่ายกุศลวิบาก จึงมีทั้งที่เป็นอโสมณะและโสมณะ ถ้าขณะใดที่ประกอบด้วยอโสมเจตสิก อโสมเจตสิก อโสมเจตสิก ขณะนั้นเป็นโสมณะเป็นกุศลวิบากที่เป็นโสมณะ

จักขุวิญญาณ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง กระทำกิจเห็น แต่ว่าต่างกันโดยกรรม เป็น ๒ ประเภท คือ เห็นสิ่งที่ไม่ดีขณะใด เป็นอกุศลวิบากขณะนั้น เห็นสิ่งที่ดีน่าพอใจขณะใด เป็นกุศลวิบากในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ทางตาที่เห็น เป็นจักขุวิญญาณ มี ๒ ดวง ๒ ประเภท ต่างกันตามกรรม คือ เป็นกุศลวิบาก เป็นผลของกุศลกรรม ๑ และเป็นอกุศลวิบาก เป็นผลของอกุศลกรรม ๑

ทางหูก็เหมือนกัน ที่ได้ยินเสียงเป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เป็นผลของอดีตกรรม ขณะใดที่ได้ยินเสียงที่น่ายินดี น่าพอใจ ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นโสตวิญญาณที่เป็นกุศลวิบากเกิดขึ้นเพราะกุศลกรรมในอดีตเป็นปัจจัย แต่ขณะใดที่ได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน อยากจะเปลี่ยนให้ได้ยินเสียงที่พอใจก็เปลี่ยนไม่ได้ เพราะขณะนั้นจิตเกิดขึ้นเป็นผลของอดีตอกุศลกรรม

ทางจุมุก ทางลิ้น ทางกาย โดยนัยเดียวกัน แต่ว่าจักขุวิญญาณที่เป็นกุศลวิบากที่เห็นสิ่งที่ดี โสทวิญาณที่เป็นกุศลวิบากที่ได้ยินเสียงที่ดี ฆานวิญาณที่เป็นกุศลวิบากที่ได้กลิ่นที่ดี ชิวหาวิญาณที่เป็นกุศลวิบากที่ได้รสที่ดี กายวิญาณที่เป็นกุศลวิบากที่กระทบโณภูมิจะพพะที่ดี ไม่ประกอบด้วยโสภณเหตุ คือ ไม่ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เพราะฉะนั้น จึงเป็นอโสภณจิต

ต้องทราบความต่างกันของความหมายของคำว่า โสภณะ กับอโสภณะ ซึ่งไม่ได้หมายความว่า กุศลวิบากทั้งหมดเป็นโสภณจิต

ชีวิตประจำวันในแต่ละขณะ ท่านผู้ฟังทราบว่า ท่านผู้ฟังมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว นี่เป็นของที่แน่นอนที่สุด แต่ว่าปฏิสนธิจิตของภูมิมุขย์กับปฏิสนธิจิตของอบายภูมินั้นต่างกัน เพราะเหตุว่าผู้ที่ปฏิสนธิในอบายภูมิ เป็นสัตว์ที่เกิดในนรก หรือเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน ปฏิสนธิด้วยอกุศลวิบากจิต เป็นผลของอกุศลกรรม สำหรับปฏิสนธิจิตของผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดาชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นสุคติภูมิ ต้องเป็นกุศลวิบาก เป็นผลของกุศลกรรมหนึ่งซึ่งทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดในสุคติภูมิ แล้วแต่ว่าจะเกิดเป็นบุคคลใด ถ้าเกิดเป็นคนที่พิการตั้งแต่กำเนิด กุศลวิบากที่ทำการปฏิสนธิไม่ได้ประกอบด้วยโสภณเจตสิก คือ ไม่ได้เกิดพร้อมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และอโมหเจตสิก นั้นเป็นประเภทหนึ่ง คือ เป็นผู้ที่พิการตั้งแต่กำเนิด บ้าใบ้บอดหนวกตั้งแต่กำเนิด แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่บ้าใบ้บอดหนวกตั้งแต่กำเนิด ก็เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมด้วยอาการต่าง ๆ ซึ่งปฏิสนธิจิตย่อมต่างกันตามกำลังของกุศลที่เป็นเหตุ

กุศลกรรมอย่างอ่อน เป็นเหตุให้กุศลวิบากที่ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิกทำการปฏิสนธิเป็นบุคคลที่บ้าใบ้บอดหนวกตั้งแต่กำเนิด แต่สำหรับผู้ที่ไม่ใช่บ้าใบ้บอดหนวกตั้งแต่กำเนิด ปฏิสนธิจิตนั้นประกอบด้วยโสภณเจตสิก คือ อโลภเจตสิกและอโทสเจตสิก เป็น ๒ เหตุ เป็นทวิเหตุบุคคล แต่ว่าปฏิสนธิจิตของบุคคลนั้นไม่ใช่เป็นผลของกรรมที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น จึงไม่ได้ประกอบด้วยปัญญาเจตสิกในขณะที่จะทำการปฏิสนธิ ซึ่งบุคคลนั้นแม้ว่าจะได้ยินได้ฟังพระธรรม ก็อาจจะมีการ

พิจารณาและเข้าใจ และอาจจะมีการอบรมเจริญปัญญา แต่ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงอุปนาสมาริที่เป็นฉานจิต หรือมรรคผลนิพพาน คือ ไม่สามารถบรรลุคุณธรรมที่จะเป็นพระอริยบุคคล ไม่รู้แจ้งอริยสัจ ๔ ในชาตินั้น แต่ว่าสะสมเหตุปัจจัยซึ่งถ้ากรรมที่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิกให้ผล ก็จะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และอโมหเจตสิก เป็นติเหตุบุคคล คือ เป็นบุคคลที่ประกอบพร้อมด้วยโสภณเหตุทั้ง ๓ ในชาติต่อไปได้

เพราะฉะนั้น ไม่ควรประมาท เพราะบางท่านเป็นผู้ที่มีสติปัญญา ปฏิสนธิจิตของท่านอาจจะหรือคงจะเกิดร่วมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และปัญญาเจตสิก แต่ถ้าเป็นผู้ที่ประมาทการเจริญกุศล ประมาทการฟังพระธรรม ท่านจะเป็นผู้ที่มีมนสิการ คือ สามารถที่จะพิจารณาด้วยสติปัญญาซึ่งได้สะสมมาในอดีต เพราะฉะนั้นท่านก็เป็นผู้ที่ฉลาดในทางโลก ในวิชาการต่าง ๆ แต่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

บางท่านอาจจะเป็นผู้ที่ครั้งหนึ่งเคยสนใจธรรม อาจจะเป็นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรม หรืออาจจะถึงกับบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณร แต่ว่าการรู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ว่าจะรู้แจ้งในเพศใด ในเพศของบรรพชิตหรือว่าในเพศของฆราวาส เพราะว่าทุกท่านจะต้องอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่าแต่ละท่านสามารถที่จะเลือกชีวิตของท่านได้ ถ้าคิดว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอัตตา ก็จะคิดว่าตัวท่านเป็นผู้เลือกที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ตามความเป็นจริง สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้แต่ความคิดที่จะเกิดแต่ละขณะก็มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดเป็นไปในขณะนั้นอย่างนั้น ๆ แม้แต่การตัดสินใจแต่ละครั้งแต่ละขณะก็ไม่มีอัตตาที่จะตัดสินใจ และแม้แต่การคิดตัดสินใจในขณะนั้นก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่จะคิดอย่างนั้น พิจารณาอย่างนั้น หรือตัดสินใจอย่างนั้น

๑๐๑๖

ส. ถ้าท่านเป็นผู้ที่แม้ว่าในกาลครั้งหนึ่งอาจจะเคยสนใจธรรม ผักไฟในการศึกษา ในการปฏิบัติธรรม แต่อย่าลืมว่า กว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ยังมีอุปสรรคที่สะสมมามากมายหนาแน่นที่จะทำให้หลงไปเพลนไปในอกุศลได้ ถ้าเป็นผู้ที่ประมาท เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะปฏิสนธิด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และปัญญาเจตสิก แต่เมื่อใดที่เป็นผู้ประมาท ปัญญาเจตสิกในชาตินั้นก็ไม่เจริญขึ้น เพราะไม่ได้อบรมด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณา ด้วยการปฏิบัติธรรม ซึ่งก็น่าเสียดายชาติที่ปฏิสนธิพร้อมกับปัญญาเจตสิกแต่ไม่ได้อบรมให้เจริญขึ้น และในชาติต่อไป กรรมใดจะทำให้ปฏิสนธิจิตเกิด ก็ไม่แน่ว่าอาจจะเป็นอกุศลกรรมทำให้อกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิซึ่งไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิก หรือว่าอาจจะเป็นกุศลกรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก แต่ว่าไม่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิก เพราะฉะนั้น ก็น่าเสียดายในแต่ละภพแต่ละชาติ ถ้าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้น

ถ. เหตุใดผู้ที่เป็นติเหตุบุคคลจึงบรรลุมรรคผล หรือได้ฌาน ส่วนผู้ที่เป็นทวิเหตุบุคคลบรรลุมรรคผล หรือได้ฌานในชาตินั้นไม่ได้

ส. โดยมากท่านผู้ฟังพิจารณาบุคคล แต่ไม่รู้ว่าที่จัดจำแนกบุคคลออกเป็นประเภทนั้น ๆ ก็เพราะปฏิสนธิจิตต่างกัน เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล และก็จำแนกออกไปว่า เป็นสัตว์ต่างกับมนุษย์ และเวลาที่เห็นมนุษย์อุปนิสัยต่าง ๆ กัน บางท่านเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด บางท่านเป็นผู้ที่สติปัญญาน้อย เป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิด การพิจารณาน้อย ท่านจัดประเภทเป็นบุคคลต่าง ๆ แต่ลืมว่า ที่จัดอย่างนั้นเพราะจิตของบุคคลนั้น และต้องหยั่งลงไปถึงขณะปฏิสนธิว่า เพราะปฏิสนธิจิตประกอบด้วยปัญญาเจตสิก หรือว่าไม่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิก

ถ. คนที่โง่งง ๆ วางแผนปล้นธนาคารได้สำเร็จ จะพูดได้ใหม่ว่า เขา ปฏิสนธิด้วยดีเหตุกะ

ส. ถ้าคนนั้นได้ฟังพระธรรม และเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และสามารถที่จะ ปฏิบัติรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ผู้นั้นก็ปฏิสนธิพร้อมด้วยปัญญา แต่ถ้ายังไม่มีเหตุการณ์ อย่างนั้นที่จะพิสูจน์ ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้

ถ. คนที่คลอดออกมาแล้วพิจารณา เราจะทราบได้หรือไม่ว่าเป็นเหตุกะ

ส. ทราบไม่ได้ เพราะต้องถือตั้งแต่ปฏิสนธิว่า จะมีกรรมใดที่จะทำให้เป็น ผู้ที่พิจารณาบ้างบอดหนวก เพราะฉะนั้น จึงเป็นผู้ที่ไม่ประมาท ไม่ว่าจะปฏิสนธิอย่างไร ก็อบรมเจริญได้ จนกว่าจะเจริญขึ้น ๆ ในทางกุศลธรรม

เรื่องของโสภณจิตและอโสภณจิตเป็นเรื่องที่ละเอียด ที่ควรจะได้พิจารณาใน ชีวิตประจำวัน เพราะว่าทุกท่านไม่ได้มีแต่โสภณจิต แต่มีทั้งโสภณจิตและอโสภณจิต ซึ่งควรที่จะได้ทราบว่า ในขณะที่ไหนเป็นโสภณะ และในขณะที่ไหนเป็นอโสภณะ

สำหรับผู้ปฏิสนธิในภูมิมนุษย์ ซึ่งไม่บ้างบอดหนวกพิจารณาตั้งแต่กำเนิด ปฏิสนธิจิตเป็นโสภณจิต แต่ก็ยังแยกออกเป็น ๒ ประเภทว่า เป็นทวิเหตุประกอบด้วย โสภเจตสิกและอโสภเจตสิกประเภทหนึ่ง และเป็นติเหตุกบุคคลประกอบด้วย โสภเจตสิก อโสภเจตสิก และอโมหเจตสิกหรือปัญญาอีกประเภทหนึ่ง และไม่ใช่เรื่อง ที่จะคิดว่า ตัวเองเป็นประเภทไหน แต่ว่าอบรมเจริญขึ้น ๆ เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่ เป็นติเหตุกปฏิสนธิ คือ ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับโสภเจตสิก อโสภเจตสิก อโมหเจตสิก แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในปัจจุบันชาตินี้ได้ ไม่ใช่ผู้ที่ เป็นติเหตุกบุคคลจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ทุกคนในปัจจุบันชาติ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่า จะเป็นติเหตุกปฏิสนธิ ก็ยังต้องแล้วแต่การเจริญอบรมปัญญาอีกว่า ควรแก่การที่จะ รู้แจ้งหรือว่ายังไม่พร้อมที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

เพราะฉะนั้น ท่านที่ไม่ได้บ้างบอดหนวกมาแต่กำเนิด นอนหลับสนิท ขณะนั้นเป็นโสภณจิต ถูกไหม

ปฏิสนธิจิตที่ประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก เป็นทวิเหตุบุคคล หรือ ปฏิสนธิจิตประกอบด้วยอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และปัญญาเจตสิก เป็นตริเหตุบุคคล แม้กำลังนอนหลับก็เป็นโสภณะ กิเลสยังไม่เกิด ไม่มีความยินดียินร้าย เพราะยังไม่เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่ได้ลิ้มรส ยังไม่ได้กระทบสัมผัส ยังไม่ได้คิดนึกเรื่องของสิ่งที่เห็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นเป็นโสภณะ เป็นจิตที่ประกอบด้วยโสภณเจตสิก

ดีใจไหม เป็นโสภณบุคคลในขณะที่กำลังนอนหลับสนิท แต่ว่าพอตื่นขึ้นจะเสียใจหรือว่าจะดีใจ ขึ้นอยู่กับอกุศลจิตจะเกิด หรือว่ากุศลจิตจะเกิดในวันหนึ่ง ๆ

เพียงเห็น เป็นอโสภณะ แต่เห็นแล้วเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าเป็นอกุศล ไม่น่าจะยินดีเลย ใช่มั้ย เพราะเหตุว่าสะสมสืบทอดอยู่เรื่อย ๆ และอกุศลนี้รวดเร็ว เหลือเกิน ทันทีที่เห็นดับไป ถ้ากุศลจิตไม่เกิดเป็นไปในทาน หรือในศีล หรือในความสงบของจิต หรือในการอบรมเจริญสติปัญญา ทราบได้ทันทีว่าเป็นอกุศลแล้ว รวดเร็ว และถี่มาก เพราะว่าในขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งมีการเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่เพียง จักขุวิญญาณขณะเดียว แต่จักขุวิญญาณเกิดดับสืบทอดสลับกับอกุศลอีก ๗ เท่า ๗ เท่าของจักขุวิญญาณซึ่งเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาครั้งหนึ่ง ๆ

น่าดีใจ หรือเสียใจ โสภณบุคคล นอนหลับสนิทเป็นโสภณะ แต่พอตื่นขึ้นจะเป็นโสภณะ หรือว่าจะเป็นอโสภณในวันหนึ่ง ๆ

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่จะไม่ประมาท เมื่อได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงโดยละเอียดถึงขณะจิตว่า ขณะใดเป็นโสภณะ ขณะใดเป็นอโสภณะ และอโสภณะนั้นเป็นอกุศล หรือว่าเป็นวิบาก

และก็จะเป็นผู้ที่ไม่ประมาทในการที่จะให้พืชเชื้อของสติปัญญาที่สะสมมา พร้อมกับโสภณเจตสิกที่เกิดพร้อมกับภวังคจิตในขณะที่นอนหลับ เป็นพืชเชื้อที่ได้รับการอบรมเจริญจนกระทั่งเติบโตขึ้นเป็นกุศลธรรมที่ยิ่งใหญ่ จนสามารถที่จะรู้แจ้ง อริยสัจธรรมได้ เพราะในขณะที่เป็นภวังค์ สำหรับผู้ที่ไม่บำบาบอดหนวก

เป็นโสมณจิต มีโอกาสที่จะเจริญเติบโตเป็นกุศลที่เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ได้ ถ้ามีการฟังพระธรรมโดยละเอียดและเข้าใจชัดเจนถูกต้อง เพื่อที่จะให้การประพฤติปฏิบัติไม่ผิด

พระอรหันต์มีโสมณจิตไหม มี

พระอรหันต์มีกุศลจิตไหม ไม่มี

พระอรหันต์มีโสมณจิต แต่พระอรหันต์ไม่มีกุศลจิต เพราะพระอรหันต์มีจักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ เป็นต้น ซึ่งเป็นอโสมณจิต เพราะจักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ เป็นต้นนั้น ไม่มีโสมณเจตสิกซึ่งเป็นโสมณเหตุ คือ ไม่มีอโกลเจตสิก อโทสเจตสิก และอโมหเจตสิก เกิดร่วมด้วย

สำหรับเจตสิกทั้งหมด มี ๕๒ ประเภท ซึ่งทางธรรมใช้คำว่า ดวง เป็นโสมณเจตสิก ๒๕ ประเภท เป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท ที่เหลืออีก ๑๓ ประเภท เป็นอัญญาสมานาเจตสิก คือ เจตสิกที่เสมอกันกับจิตและเจตสิกอื่นที่เกิดร่วมด้วย คือ เป็นกุศลก็ได้ถ้าเกิดกับกุศลจิตและกุศลเจตสิกอื่น เป็นอกุศลก็ได้เวลาเกิดกับอกุศลจิตและอกุศลเจตสิกอื่น เป็นวิบากก็ได้เวลาเกิดกับวิบากจิตและวิบากเจตสิกอื่น เป็นกิริยาก็ได้เวลาเกิดกับกิริยาจิตและกิริยาเจตสิกอื่น

เวทนาเจตสิก ดีไหม ใช้ภาษาไทย ถ้าจะไม่ใช่คำว่าโสมณะหรืออโสมณะ ลองใช้ภาษาไทย ความหมายจะเหมือนกับที่เข้าใจคำว่า โสมณะหรืออโสมณะไหม

เวทนาเจตสิก ดีไหม มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งตอบว่า ถ้าเป็นสุขเวทณาก็ดี

สุขเวทนา โดยนัยของเวทนา ๕ หมายความว่าถึงเวทนาเจตสิกที่เกิดเฉพาะกับกายวิญญูณที่เป็นกุศลวิบาก ในขณะที่กระทบกับอารมณ์ที่น่าสบายทางกาย ขณะนั้นไม่ได้ประกอบด้วยอโกลเจตสิก อโทสเจตสิก อโมหเจตสิก เพราะฉะนั้น ถ้าเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี สุขเวทนาที่เกิดกับกายวิญญูณกุศลวิบากเป็นโสมณะหรืออโสมณะ เป็นอโสมณ ไม่ได้แล้วใช่ไหม

เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ดีต้องเป็นสภาพธรรมที่เกิดกับโสมณเหตุ ๓ คือ อโกลเจตสิก อโทสเจตสิก และอโมหเจตสิก

รูปที่ทุกท่านกำลังกระทบสัมผัสสลาย ๆ ตอนนีื ดีหรือไม่ดี ไม่ตอบภาษาไทย แล้วใช้ไหม เพราะถ้าตอบภาษาไทยจะไม่ชัดเจน นี่เป็นเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้ภาษาบาลี เพราะมีความหมายที่กระชับถูกต้องในอรรถ คือ ลักษณะของสภาพธรรม

รูป ถึงแม้จะน่ายินดี น่าพอใจ ดูสีสันวันณะที่ปรากฏผ่องใสสวยงาม แต่ว่าไม่ใช่โสภณะ ไม่ได้ประกอบด้วยเมตตา หรือกรุณา หรือมฤตา หรือสภาพธรรมใด ๆ ที่เป็นสภาพธรรมที่ดีงาม เพราะเหตุว่ารูปไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล รูปไม่ใช่สภาพรู้ รูปเป็นอภัยาคะ สำหรับสภาพธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ได้แก่ จิตและเจตสิก เท่านั้นที่จะเป็นโสภณะหรืออโสภณะได้ รูปทั้งหมดแม้ว่าจะสวยงาม ก็ไม่ใช่โสภณะ แต่รูปเป็นที่รองรับของความรู้สึกยินดีหรือพอใจได้ เพราะว่าความยินดีหรือพอใจอยู่ที่ไหนในวันหนึ่ง ๆ

ความยินดี ความพอใจของท่านอยู่ที่ไหนในวันหนึ่ง ๆ พ้นจากรูปใหม่ ยินดีที่จะได้เห็นสิ่งที่ต้องการ ยินดีที่จะได้ฟังเสียงที่น่าพอใจ ยินดีที่จะได้กลิ่นที่น่าพอใจ ยินดีที่จะได้ลิ้มรสที่น่าพอใจ ยินดีที่จะได้กระทบสัมผัสสิ่งที่น่าสบายทางกาย ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย พ้นจากความต้องการความรู้สึกที่มีต่อรูปทั้งหลายใหม่ โดยที่รูปนั้นเองเป็นอภัยาคะ รูปไม่รู้อะไรเลย แต่รูปนั้นเองเป็นที่รองรับความยินดี ความพอใจ หรือเวทนาต่าง ๆ

ทำไมต้องการเห็นรูป ทำไมต้องการได้ยินเสียง ทำไมต้องการกลิ่นหอม ๆ ทำไมต้องการรสอร่อย ๆ ทำไมต้องการได้สิ่งที่กระทบสัมผัสที่น่าพอใจ ก็เพื่อความรู้สึกที่เป็นสุขจะได้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แม้เพียงนึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็ทำให้รู้สึกเป็นสุขได้ ใช้ไหม ในวันหนึ่ง ๆ เป็นสุขกับการคิดนึกถึงรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้างหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ชันท์ทั้ง ๕ จึงได้อุปมาเปรียบเทียบว่า

รูปชันท์ อุปมาเหมือนกับภาชนะที่รองรับความรู้สึกที่ยินดี

เวทนาชันท์ อุปมาเหมือนกับอาหารที่อยู่ในภาชนะนั้น

สัญญาขั้นนี้ อุปมาเหมือนกับกับข้าวชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่ปรุงให้เกิดความยินดีขึ้น

เพราะคงจะไม่มี ความพอใจที่จะกินข้าวโดยที่ไม่มีกับ ไข่ใหม่ เพราะฉะนั้น ก็จะต้องมีสัญญาซึ่งเพิ่มเติมรสของความรู้สึกนั้นขึ้นอีก ที่จะให้ยินดีอย่างนั้นบ้าง ยินดีอย่างนี้บ้าง

สังขารขั้นนี้ เปรียบเหมือนพ่อครัวนักปรุง

อาหาร ถ้าไม่มีพ่อครัวแม่ครัวที่มีฝีมือจะเป็นอย่างไร มีผัก มีเนื้อ แต่ไม่มีพ่อครัวแม่ครัวที่มีฝีมือรสชาติของอาหารนั้นจะเป็นอย่างไร รับประทานได้ รับประทานลง แต่อร่อยไหม ก็คงไม่เหมือนกับพ่อครัวที่มีฝีมือ เพราะฉะนั้น สังขารขั้นนี้ปรุงรสต่าง ๆ ขึ้นเป็นสัญญากับข้าวต่าง ๆ พร้อมทั้งรสของอาหารซึ่งมีรูปเป็นเครื่องรองรับอยู่

วิญญาณขั้นนี้ คือ ผู้เสวย หรือผู้รับประทาน ผู้บริโภคเหล่านั้น ๆ เพราะจิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้อารมณ์

นามขั้นนี้ทั้ง ๔ เกิดร่วมกัน ไม่เคยแยกขาดจากกันได้เลยสักนามขั้นเดียว จะมีนามขั้นหนึ่งขาดนามขั้น ๓ ไม่ได้ จะมีเพียงนามขั้น ๒ ขาดอีกนามขั้น ๒ ไม่ได้ จะมีเพียงนามขั้น ๓ ขาดไปแม้เพียงหนึ่งนามขั้น ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ก็เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

เวลาที่ระลึก ต้องรู้ใหม่่ว่าขณะจิตนี้เป็นโสภณะ หรืออโสภณะ มีโสภณเจตสิกที่เป็นเหตุเกิดร่วมด้วยก็เหตุ ไม่ต้องใส่ชื่อเลย แต่ว่าสติสามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นจิต หรือว่าเป็นเจตสิก หรือว่าเป็นรูป ตรงตามลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริง

เช่น ขณะที่กำลังระลึกสภาพรู้ทางตาในขณะนี้ ไม่ใช่ระลึกลักษณะของเจตสิกหนึ่งเจตสิกใด ไข่ใหม่ เพราะกำลังรู้ว่า มีสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาลักษณะของสภาพรู้ ยากที่จะปรากฏ เพราะเป็นเพียงธาตุรู้ อากาโรรู้ ไม่มีรูปร่าง สันฐานใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นขณะที่คิดนึกเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็เป็นสภาพที่กำลังรู้ กำลังคิดเรื่องที่กำลังมีอยู่ในขณะนั้น เรื่องที่กำลังปรากฏ

ขณะที่กำลังได้ยิน ไม่ใช่ทุกคนมีแต่เห็น ขณะนี้ก็ได้ยิน ขณะที่กำลังได้ยิน มีเสียงปรากฏ เพราะว่ามีธาตุรู้เสียงที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ยากไหม ที่จะรู้ลักษณะของธาตุรู้ สภาพรู้ อาการรู้ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งไม่ต้องใส่ชื่อ

การศึกษาเรื่องของสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ ลักษณะของจิตที่สามารถจะรู้ได้ว่า มีอรรถคือลักษณะอย่างไรบ้าง หรือว่าจำแนกออกโดยประเภทอย่างไรบ้าง ประกอบด้วยเจตสิกอย่างไรบ้าง จำแนกโดยชาติ ๔ โดยธรรมหมวด ๓ จำแนกโดยเหตุ จำแนกโดยอสังขาร สสังขาร หรือจำแนกโดยโสภณะ อโสภณะ ก็เพื่อที่จะน้อมนำให้เข้าใจในสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลาย เพื่อที่จะให้สติเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กันไปตามที่ได้ศึกษา เช่น ลักษณะของรูปไม่ใช่ลักษณะของนาม ลักษณะของรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ลักษณะของจิตที่เป็นกุศล หรือว่าเป็นอกุศล หรือว่าเป็นอัพยากตะ

ทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้มีการใส่ใจ ใส่ใจ น้อมไปที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และศึกษาในลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จนกว่าลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจะปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนที่ละอย่าง ทีละขณะ ไม่ใช่พร้อมกันอย่างไรในขณะนี้

เพราะฉะนั้น อย่าลืมจุดประสงค์ คือ เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตรงตามความเป็นจริง

๑๐๑๗

อภิธัมมัตถวินิยัติกา ซึ่งเป็น ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเจทที่ ๗ มีข้อความว่า

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคจึงทรงแยกเวทนาและสัญญาไว้แผนกหนึ่ง

คือ เจตสิกมี ๕๒ ประเภท แต่ว่าเวทนาเจตสิก ๑ แยกเป็นเวทนาชั้นสัญญาเจตสิก ๑ แยกเป็นสัญญาชั้น สำหรับเจตสิกอื่น ๕๐ ที่เหลือ รวมเป็นสังขารชั้น หมายความว่า เจตสิกแต่ละดวงทุกดวงของ ๕๐ ดวงนั้นล้วนเป็นสังขารชั้น จึงมีคำถามว่า ก็เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคจึงทรงแยกเวทนาและสัญญาไว้แผนกหนึ่ง

แก้ว่า เพราะเวทนาเป็นความยินดีในวัฏฏกรรม และสัญญาเป็นอุปกณ์เกื้อหนุนความยินดีนั้น เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแยกเวทนาและสัญญาไว้ต่างหาก เพราะเป็นเหตุที่เป็นประธานแห่งสังสาร ฉะนั้นแล

สมจริงดังคำที่ท่านอาจารย์กล่าวไว้ว่า เพื่อแยกแสดงส่วนที่ยินดีในวัฏฏกรรม และส่วนที่คอยส่งเสริมส่วนที่ยินดีนั้นต่างหาก พระผู้มีพระภาคจึงทรงยกชั้น ๒ อย่างขึ้นแสดงไว้

นี่เป็นความจริงในชีวิตประจำวัน

เวทนา คือ ความรู้สึก เป็นสภาพที่ยินดีในวัฏฏะ ถ้ายังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม จะไม่สามารถดับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในการคิดนึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เพราะว่ายังไม่ได้ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป ตราบใดลักษณะที่ไม่เที่ยง ที่เกิดดับยังไม่ปรากฏ ใครจะแยกความรู้สึกยินดีเปลี่ยนให้เป็นความรู้สึกไม่ยินดีในสภาพธรรมซึ่งดูเสมือนเที่ยง ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แม้จะคิดว่าไม่ยินดี แม้จะพูดว่าไม่ยินดี แต่เมื่อยังไม่ประจักษ์ลักษณะที่

เกิดดับ จะกล่าวไม่ได้ว่า เป็นความไม่ยินดีโดยแท้จริง ตรงกันข้าม กลับเป็นเพียง
โทษะ ความเบื่อ ความระอา แต่ไม่ใช่ปัญญาที่ประจักษ์ความเกิดดับ

ถ. การทำอานาปานสติ ที่อาจารย์กล่าวว่า ในขณะที่เรากำหนดลมหายใจ
เข้าออกนั้น ถ้าสติระลึกได้ว่า สภาพธรรมที่ลมเข้าไป เป็นรูป ใช่มั้ย

ส. ต้องมีเหตุผลตั้งแต่ในขั้นต้นที่จะเจริญอานาปานสติ คือ การระลึก
ลักษณะของลมหายใจ ก่อนอื่นต้องทราบว่า ทำไมจึงจะระลึกลักษณะของลมหายใจ

ถ. เหตุที่ระลึกเพราะมีการหายใจเข้าไป อากาศที่เข้าไปในระหว่างช่องท้อง
จนกระทั่งถึงเพดาน หรือจมูก หรือปาก ลักษณะนี้จะเป็นสภาพธรรมที่ระลึก
ได้ไหม

ส. แต่ทำไมจะต้องลมหายใจ ทำไมตั้งใจที่จะระลึกที่ลมหายใจ

ถ. มิได้ หมายความว่า เมื่อเราหายใจเข้าไปเรารู้ว่า ลมที่เข้าไป ต้องเป็น
ลมหายใจแน่

ส. ทุกคนกำลังหายใจ และอาจจะมีหลายคนที่ชอบ ที่จะให้มีสมาธิที่ลม
หายใจแบบโยคะก็ได้

ถ. ที่ผมเรียนถามอาจารย์ ไม่ได้หมายความว่า จะให้เป็นสมณะ แต่
หมายความว่า ให้สติระลึกได้ว่า ลมที่เข้าไปนี้มีลักษณะที่ว่าเป็นสภาพธรรมที่ว่าเป็นรูป
ความเข้าใจของผมถูกต้องไหม

ส. ลมหายใจเป็นรูป ถูก

ถ. เมื่อลมหายใจเข้าไปกระทบเพดาน ปาก จมูก ก็ดี จะมีความรู้สึก
ติดขัดอันอยู่พักหนึ่ง ลักษณะติดขัดอย่างนี้ จะถือว่าเป็นนาม สติระลึกว่า นี่เป็นนาม
ได้ไหม

ส. โดยมากทุกท่านทราบว่า มีนามธรรมกับรูปธรรม โดยชื่อ โดยการศึกษา
โดยการฟัง แต่ว่าไม่ใช่รู้ลักษณะของนามธรรมจริง ๆ หรือว่าลักษณะของรูปธรรมจริง ๆ
เพราะมักจะเกิดความสงสัยเสมอว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ซึ่งความ

สงสัยนี้จะหมดไปได้เมื่อรู้ว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็นสภาพความรู้สึก รูปธรรมต้องเป็นสภาพที่ไม่มีความรู้สึกใด ๆ ทั้งสิ้น จึงจะเป็นรูปธรรม

ถ. มีความรู้สึกกว่า ลมที่เข้าไปถึงเพดาน ถึงปาก ถึงจมูก มีความรู้สึกกว่าอันอยู่ไม่ได้แล้ว ความรู้สึกเช่นนี้ ผมคิดว่าจะเป็นนาม จะถูกต้องไหม

ส. ความรู้สึกทั้งหมดเป็นนามธรรม รูปไม่ใช่สภาพรู้ แต่ในขณะนั้นไม่ใช่ว่ามีรูป มีรูปซึ่งกำลังตั้ง ปรากฏในสภาพของความตั้ง

ถ. หมายความว่า ในขณะเดียวกันนั้น มีทั้งรูปและนาม ใช่ไหม

ส. แน่่อน ไม่ว่าในขณะไหน ในภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องมีทั้งนามธรรมและรูปธรรม

ถ. ขณะใดที่มีรูปธรรมเกิดขึ้น ขณะเดียวกันต้องมีนามธรรมด้วย ใช่ไหม

ส. นามธรรมไม่ใช่รูปธรรม นามธรรมเป็นสภาพรู้

ถ. หมายความว่า เป็น ๒ ตอน

ส. ในภูมิที่มีขั้น ๕ มีทั้งนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่ว่ามีแต่นามธรรมอย่างเดียว หรือรูปธรรมอย่างเดียว

ถ. ขณะที่มีนามธรรมและรูปธรรม ติดต่อกันไปเลยใช่ไหม

ส. สภาพรู้ เกิดขึ้นรู้สิ่งที่กำลังปรากฏที่ละอย่าง

ถ. หมายความว่า นามอาจเกิดก่อน หรือรูปอาจเกิดก่อนก็ได้ ใช่ไหม

ส. แล้วแต่ว่านามธรรมจะเป็นอารมณ์ หรือรูปธรรมจะเป็นอารมณ์ ไม่จำเป็นจะต้องใช้คำว่า เกิดก่อน แล้วแต่ว่าขณะนั้นกำลังมีอะไรปรากฏ

ถ. ที่ผมเรียนถามนี้ เป็นการเจริญสติปัฏฐาน ไม่ใช่สมถะ ใช่ไหม

ส. ทำไมจะสรุปง่าย ๆ

ถ. ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร

ส. ต้องมีเหตุผล ทำไมจะระลึกที่นั่น และทำไมเรียกอาการอย่างนั้นว่าลมหายใจ

ถ. ที่อาจารย์เคยบรรยายทางวิทย์ ลมหายใจที่เราหายใจเข้าไปเป็นรูป
ลักษณะของการเป็นรูปนี้ เราสัมผัสภาพลมที่เข้าไป เข้าไปตามท้อง

ส. ดิฉันบรรยายอย่างนั้นหรือ ลมเข้าไปตามท้อง หรือบอกว่า การรู้
ลักษณะของลมหายใจ รู้ที่ช่องจมูก หรือเบื้องบนริมฝีปาก

ถ. ก่อนที่จะถึงริมฝีปาก ต้องไปจากท้องก่อน ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่

ถ. ไม่ใช่หรือ

ส. นั่นเป็นรูปที่สัมผัสของรูปลมหายใจ ซึ่งเกิดดับที่ช่องจมูก หรือที่เบื้อง
บนริมฝีปาก ลมหายใจซึ่งเกิดจากจิตจริง ๆ เกิดปรากฏที่ช่องจมูก เกิดที่ไหนดับที่นั่น
แต่ว่ามีรูปซึ่งเกิดดับสืบต่อจากลมหายใจ เข้าไปสู่ภายใน

ถ. หมายความว่า เป็นระยะหลังจากที่ลมหายใจเข้าไป

ส. แต่เวลาที่จะรู้ลักษณะของลมหายใจที่ปรากฏ ที่เป็นรูปธรรมที่เกิดดับ
ต้องรู้ที่ช่องจมูก หรือที่เบื้องบนริมฝีปาก ไม่ใช่ไปรู้รูปอื่นซึ่งเกิดต่อเพราะอุตุจากลม
หายใจซึ่งเกิดดับสืบต่อเข้าไปภายในร่างกาย ถ้าเป็นรูปลมหายใจซึ่งเกิดเพราะจิตจะ
ปรากฏที่ช่องจมูก หรือที่เบื้องบนริมฝีปาก เกิดที่ไหน ปรากฏที่ไหน ดับที่นั่น ไม่ใช่ให้
ติดตามลงไปข้างในท้อง ลมหายใจเวลานี้ปรากฏที่ไหน

ถ. ที่จมูก

ส. เท่านั้น ดับแล้ว

ถ. ส่วนที่จะมาที่อื่น

ส. ไม่ใช่ลมหายใจ เป็นรูปที่เกิดสืบต่อจากลมหายใจซึ่งเกิดดับ เพราะ
ธรรมดารูปที่เกิดจากอุตุ เมื่อเกิดและดับไปและก็มีรูปอื่นเกิดสืบต่อไป ปรากฏเป็น
ลมหายใจเข้าจากช่องจมูกไปสิ้นสุดที่สะดือ และลมหายใจออกก็จากที่สะดือมาที่หัวใจ
และสิ้นสุดที่ปลายช่องจมูก

ถ. การเจริญอย่างนี้ เป็นสติปัฏฐานหรือ

ส. ทำไมใช้คำว่า เป็นสติปัฏฐานใหม่ จุดประสงค์นี้ต้องการอะไร

- ถ. ต้องการรู้สภาพความเป็นจริงในขณะที่ปรากฏ
- ส. เป็นตัวตนที่ทำ หรือเป็นสติที่เกิดระลึกได้
- ถ. เป็นสติที่ระลึกได้ว่า ขณะนั้นสภาพตามความเป็นจริงเป็นอย่างไร
- ส. ถ้าเป็นสติที่เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ และศึกษา

พิจารณาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ รู้ในสภาพที่ปรากฏว่า เป็นรูปธรรม ไม่ใช่สภาพรู้ หรือเป็นนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ ช่วงขณะนั้น ในขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน ไม่ต้องถามใครเลยว่า เป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า

ขณะที่มีความเข้าใจเรื่องการอบรมเจริญปัญญา โดยที่มีการระลึกได้ที่จะศึกษาลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ และในขณะนั้นมีสติระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เมื่อสติเกิดขึ้น จะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดตรงลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ และไม่ใช่เพียงแค่สติเกิดระลึกเท่านั้น ปัญญาจะต้องโน้มไปที่จะรู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏจนกระทั่งเป็นความรู้เพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนกว่าลักษณะนั้นจะปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นั่นคือการเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่ใช่ว่า เราจะทำสติ เราจะพยายามรู้ อย่างนั้นอย่างนี้ เราต้องการที่จะให้สติรู้ที่ลมหายใจ นั่นไม่ใช่สติปัฏฐาน

- ถ. ผมสงสัยลักษณะที่เข้าไปอื่น ๆ อยู่นี้ว่า เป็นอะไร

ส. ทุกอย่างที่ไม่รู้ ไม่ใช่สติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น จะถามว่าอย่างนั้นเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า เมื่อไม่รู้ก็ไม่ใช่ เป็นอะไร ก็คือไม่รู้ จะใช้สติปัฏฐานได้อย่างไร ก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น สิ่งที่กำลังปรากฏ สติปัฏฐาน คือ ระลึกได้ ไม่ลืม ไม่ลืมนว่ามีลักษณะที่กำลังปรากฏ ทางตามีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าระลึกได้ในขณะนี้ว่ามีลักษณะสภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ขณะนั้นสติระลึกที่ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ และศึกษา โดยการที่ค่อย ๆ พิจารณาเห็นว่า เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง มีจริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จึงเป็นสติปัฏฐาน

แต่ถ้านั่งจ้อง ยังเป็นคนอยู่ ยังเป็นคนนั้น ยังเป็นคนนี้ ยังเป็นโต๊ะ ยังเป็นเก้าอี้ แม้ว่าจะมีสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะนั้นก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน เพราะไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทางตานั้นเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เพราะว่าสิ่งที่เคยไม่รู้ มีทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และก็ปรากฏให้เห็นด้วย อย่างทางตามีสภาพธรรมปรากฏให้เห็นของจริง เป็นรูปธรรม แต่ความไม่รู้ก็ยึดถือสภาพธรรมซึ่งเกิดดับสลับต่อกันอยู่ เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด

ในขณะนี้ให้ทราบว่า รูปธรรมที่ปรากฏทางตาเป็นสิ่งที่กำลังเกิดดับสลับต่อกันอยู่ และนามธรรมซึ่งรู้ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียวและดับไป และก็เกิดดับสลับต่อกันอยู่ แต่เพราะว่าสภาพธรรมที่เกิดและดับไปอย่างรวดเร็วและมีสภาพธรรมอื่นเกิดดับสลับต่อกันอยู่ การไม่รู้ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมแต่ละขณะทำให้มีการยึดถือสัจฐานหรืออาการของสิ่งที่ปรากฏโดยความไม่ประจักษ์ความเกิดดับว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด นั่นคือสมมติ เริ่มสมมติแล้วใช่ไหม นี่คือการที่จะรู้ว่าสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรมจริง ๆ เป็นอย่างไร และสภาพธรรมที่ไม่ใช่ปรมาัตถธรรม นั่น คือเมื่อไร ขณะไหน

ทุกท่านก็ได้ยินคำว่า ปรมาตถสัจจะ กับ สมมติสัจจะ

ปรมาตถสัจจะ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะ แต่ละอาการ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไปอย่างรวดเร็ว เป็นสังขารธรรม ไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป นั่นคือลักษณะของปรมาตถธรรม ซึ่งเป็นสังขารธรรม เกิดขึ้นและดับไป ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป

ขณะใดก็ตามที่ไม่ได้รู้ลักษณะที่เป็นปรมาตถธรรม คือ ไม่ได้รู้ลักษณะของจิต เจตสิก และรูปซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว ขณะนั้นทั้งหมดเป็น สมมติ

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็พอจะทราบได้ว่า คำว่า ปรมาตถธรรม ปรมาตถสัจจะ ได้แก่ จิตปรมาตถ์ เป็นสภาพที่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ เจตสิกปรมาตถ์ เป็น

สภาพที่เป็นนามธรรมเกิดร่วมกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์เดียวกับจิต เกิดที่เดียวกับจิต รูปปรมาณู ไม่ใช่สภาพรู้ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะสมุฏฐานต่าง ๆ เช่น บางรูปเกิดขึ้นเพราะกรรม มีกรรมเป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปนั้นเกิดขึ้น บางรูปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน บางรูปเกิดขึ้นเพราะอตุ ความเย็นร้อนเป็นสมุฏฐาน บางรูปเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน

ในขณะนี้เอง จิต เจตสิก รูป กำลังเกิดดับอย่างรวดเร็ว จนไม่ปรากฏอาการที่เกิดขึ้นและดับไปของจิต เจตสิก รูป เมื่อไม่รู้ปรมาณูจะอย่างนี้ จึงถืออาการของรูปและนามซึ่งเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็วว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด นั่นคือ สมมติ

ขณะนี้รูปกำลังเกิดดับ ทั้งภายในที่ตัวเอง และภายนอกที่ปรากฏ ที่เห็นทางตา หรือว่าได้ยินทางหู แต่ไม่ประจักษ์ว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่เป็นรูปแต่ละลักษณะ

รูปทางตาก็ก่เกิดดับ รูปทางหูก็เกิดดับ รูปทางจมูกก็เกิดดับ รูปทางลิ้นก็เกิดดับ รูปทางกายที่กำลังกระทบสัมผัสก็เกิดดับ แต่เพราะไม่ประจักษ์ รูปที่เกิดดับสลับต่อกันทางตาจึงปรากฏสัณฐานอาการเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น นั่นคือ สมมติ

เพราะฉะนั้น ทุกท่านที่ไม่รู้ลักษณะของปรมาณูธรรม จึงอยู่ในโลกของสมมติสัจจะ มีการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏโดยอาการโดยสัณฐานว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น แต่เมื่อศึกษาปรมาณูธรรมแล้ว และรู้หนทางที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะค่อย ๆ ศึกษาลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ จนกว่าลักษณะของปรมาณูธรรมจะปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งเมื่อปัญญาอบรมเจริญขึ้นก็สามารถที่จะประจักษ์แม้ความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ จึงจะไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนจริง ๆ เป็นแต่เพียงปรมาณูธรรมแต่ละลักษณะจริง ๆ ตามที่ได้ศึกษามา

แต่ให้ทราบความต่างกันในความลึกซึ้งของธรรมที่ได้ศึกษามาว่า ตราบใดที่ปัญญายังไม่ประจักษ์แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของจิต เจตสิก และรูป ยังไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ตรานั้นก็ยัง

เห็นสภาพธรรมทั้งหลายเป็นหนึ่งสิ่งใด ยังมีความยึดถือในสมมติสัจจะว่า เป็นวัตถุ เป็นสัตว์ เป็นบุคคลตัวตนต่าง ๆ

เวลาที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น และก็มีนามธรรมและรูปธรรมเกิดดับสืบต่อมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีการคลอດจากกรรมมารดา มีตาเห็น มีหูได้ยิน มีจมูกได้กลิ่น มีลิ้นลิ้มรส มีกายรู้กระทบสัมผัสสิ่งที่ปรากฏ แต่ใครไปพูดอะไรด้วย เข้าใจไหม เด็กที่เพิ่งเกิด ไม่รู้เรื่องเลย แต่จะมีการเห็นสิ่งที่ปรากฏ มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และเมื่อไม่รู้ว่ามีสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงแต่สภาพธรรมชนิดหนึ่ง ก็ยึดถือในอาการที่ปรากฏซึ่งเสมือนไม่เกิดดับว่า เป็นหนึ่งสิ่งใด ขณะนั้นก็ยังมีสมมติ คือ การยึดถือสภาพธรรม เพราะไม่รู้ปรมาตถธรรมซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็ก ๆ หรือว่าจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือว่าจะเป็นคนซึ่งเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่แล้ว การเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาก็ยังคงไม่เปลี่ยน เพราะไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมซึ่งกำลังเกิดดับ เพราะฉะนั้น ตอนที่เห็นเด็กเคยเห็นอาการที่ปรากฏซึ่งไม่เกิดดับ และก็ยังยึดถือเป็นสมมติต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างไร เวลาที่โตขึ้นก็ยังเป็นสิ่งนั้นซึ่งเคยเห็น เหมือนกับเป็นวัตถุ เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ แต่ว่าตามความเป็นจริง สภาพแข็งเป็นสภาพที่แข็ง ไม่ว่าจะเป็ถั่ว หรือว่าเป็นจวน หรือว่าเป็นช้อน หรือว่าเป็นล้อย ก็เป็นเพียงธาตุแข็ง เป็นปฐวีธาตุ

แต่วันหนึ่ง ๆ เห็นอะไร สัมผัสกระทบอะไร ในขณะที่กระทบสัมผัสไม่เคยคิดว่า เพียงกระทบสัมผัสสิ่งที่มีจริงซึ่งเป็นสภาพที่แข็ง แต่มีความรู้สึกว่ามีสัมผัสช้อน หรือล้อย หรือจวน หรือถั่ว ตามที่เคยยึดถือในอาการที่ปรากฏ ที่เกิดดับสืบต่อกันโดยสัณฐาน ทั้ง ๆ ที่เมื่อกระทบสัมผัส ช้อนก็แข็ง ล้อยก็แข็ง ถั่วก็แข็ง จวนก็แข็ง ลักษณะที่แท้จริงเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่แข็ง แต่โดยสัณฐานที่จดจำไว้ ถั่วไม่ใช่จวน ไม่ใช่ช้อน ไม่ใช่ล้อย นั่นโดยสัณฐานอาการที่ไม่ปรากฏความเกิดดับ และยึดถือว่าเป็นหนึ่งสิ่งใด

๑๐๑๘

เพราะฉะนั้น ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมที่มีจริงซึ่งเป็นรูปธรรมเป็นเพียงแจ้ง แต่ก็ยังมี
สมมติ ความยึดถือสภาพธรรมโดยสมมติว่า จานสำหรับใส่ข้าว ถ้วยสำหรับใส่แกง
ช้อนสำหรับตักอาหาร ส้อมสำหรับจิ้ม และยังมีการยึดถือสิ่งที่ประชุมรวมกันนอกจาก
ธาตุแจ้ง เช่น เอาเหล็ก เอาวัสดุต่าง ๆ มาประกอบกัน ประชุมกัน และยึดถือว่า
เป็นวิthy เป็นโทรทัศน์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น ทั้งหมดนั้นคือการไม่ประจักษ์
ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเกิดขึ้นปรากฏแต่ละลักษณะและก็ดับไป

นี่คือสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งมีมากขึ้นเรื่อย ๆ แล้วแต่ว่าการประจักษ์จะประจักษ์
วัตถุใด ๆ เพิ่มขึ้น การยึดถือในสภาพของสิ่งซึ่งมาควบคุมประชุมรวมกัน ก็ยึดถือใน
สิ่งต่าง ๆ เป็นวัตถุต่าง ๆ เพิ่มขึ้น แต่ให้ทราบว่า ขณะเหล่านั้นทั้งหมด เป็นสมมติ
หรือเป็นสมมติสัจจะ ไม่ใช่ปรมาตถสัจจะ

นอกจากนั้น ยังไม่พอ ยังต้องอาศัยเสียงซึ่งเป็นบัญญัติให้ความหมายของสิ่ง
ซึ่งยึดถือ ทุกคนมีตาเห็นสิ่งต่าง ๆ ยึดถือสัจฐานของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นรูปร่าง
สัจฐานต่าง ๆ รู้ในอรรถของสิ่งที่สมมติ

สัตว์เดรัจฉานก็เห็น แต่ผู้ที่เป็นมนุษย์สามารถใช้เสียงสำหรับบัญญัติเรียกสิ่งที่
สมมติขึ้นให้เข้าใจว่า หมายความว่าถึงสิ่งอะไร วัตถุอะไร ในขณะที่สัตว์เดรัจฉานไม่มี
ความสามารถที่จะใช้เสียงได้อย่างมนุษย์ที่จะบัญญัติโดยละเอียด

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบว่า เวลาที่มีการพูด มีการใช้เสียง เสียงที่ใช้
สำหรับบัญญัติเรียกสิ่งต่าง ๆ เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เสียงมีจริงไหม เสียงมีจริง
หรือไม่จริง เสียงมีจริง บัญญัติมีจริงหรือไม่จริง

นี่เป็นเรื่องชีวิตประจำวันที่จะต้องรู้ชัดว่า สภาพธรรมใดเป็นปรมาตถธรรม
สภาพธรรมใดเป็นสมมติ คือ สิ่งที่ไม่จริง

เพราะฉะนั้น อาการสัณฐานต่าง ๆ ซึ่งปรากฏให้เป็นถ้อย เป็นขาม เป็นซ้อน เป็นล้อมทั้งหมด เป็นสมมติ เป็นสิ่งที่ไม่จริง ส่วนสิ่งที่จริง คือ สภาพที่แข็ง และเมื่อมีสิ่งจริง แต่เพราะไม่รู้ความจริง ก็เกิดการสมมติขึ้นในสิ่งที่ปรากฏที่ไม่เกิดดับ และยังมีการบัญญัติเรียกสิ่งที่ปรากฏที่สมมติขึ้นเพื่อให้เข้าใจว่าหมายถึงความถึงสิ่งใด แต่ว่าเสียงเป็นสภาพธรรมที่มีจริง และถ้าไม่มีเสียง นาม คือ ชื่อ หรือคำทั้งหลายก็ไม่ได้

จริงหรือไม่จริง มีตาเห็น แต่ไม่มีเสียง จะมีชื่อหรือมีคำที่ใช้เรียกชื่อของสิ่งที่เห็นได้ไหม ถ้าไม่มีเสียงเลย เพราะฉะนั้น ที่เรียกชื่อต่าง ๆ เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ ก็ให้ทราบว่า เพราะเสียง เพราะฉะนั้น ในบรรดาชื่อทั้งหลาย เป็นต้น ซึ่งทุกคนติดกันมาก ในชื่อของสมมติต่าง ๆ บัญญัติ คือ ชื่อ ซึ่งเรียกสิ่งที่สมมติขึ้น หรือว่าสิ่งที่เป็ปรมาณธรรมเพื่อที่จะให้เข้าใจความหมาย เพราะฉะนั้น ให้ทราบลักษณะของธรรมชนิดหนึ่ง คือ เสียง ซึ่งเป็นสัทรูป

เสียงเป็นสิ่งที่จริง ซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น เสียงเป็นรูปธรรม และเสียงไม่ใช่ภาษาบาลี ไม่มีคำว่า เสียง ในภาษาบาลี แต่มีคำว่า สัททะ ในภาษาบาลี เพราะฉะนั้น เสียงคือสัทรูปะ เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีจริงซึ่งปรากฏทางหู

อภิธัมมัตถวินิยัฎฐิกา ซึ่งเป็น **ฎีกาของอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๗** มีข้อความอธิบายเรื่องปรมาณธรรม สมมติธรรม และบัญญัติธรรม ซึ่งท่านผู้ฟังพิจารณาแล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นสภาพธรรมที่เป็นชีวิตประจำวัน แต่ก็มีควมลึกซึ้งที่ควรจะได้เข้าใจโดยถูกต้อง แม้แต่เรื่องชื่อต่าง ๆ ซึ่งจะมีได้ก็เพราะมีเสียง

ข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยัฎฐิกา** มีว่า

ด้วยเหตุนี้ เสียง คือ สัทรูป จึงชื่อนำนามะ (หมายถึงความถึงชื่อ ไม่ใช่ นามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้) เพราะอรรถว่า น้อมไปในอรรถทั้งหลาย

จริงหรือไม่จริง วันหนึ่งถ้าไม่พูดเลย ก็เห็น แต่เวลาที่พูด พูดเรื่องอะไรพูดทำไม พูดเพื่อที่จะให้คนเข้าใจเรื่อง เข้าใจสิ่งที่หมายถึง เพราะฉะนั้น สัทรูป ที่ชื่อนำนามะ เพราะอรรถว่า น้อมไปในอรรถทั้งหลาย

อยู่ด้วยกัน ๒ คน เห็นกันอย่างนี้ ถ้าไม่พูดจะไม่รู้เรื่องเลย จะไม่เข้าใจเลยว่า ต้องการอะไร และเวลาที่ต้องการจะให้คนอื่นเข้าใจ ต้องทำอะไร ก็ต้องใช้เสียง คือ ต้องพูด ถ้าไม่มีเสียงไม่มีทางเลยที่จะเข้าใจได้ ด้วยเหตุนี้ เสียง คือ สัททรูป จึงชื่อว่านามะ เพราะอรรถว่า น้อมไปในอรรถทั้งหลาย คือ เป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจอรรถ ความหมายของสภาพธรรมทั้งหลายได้

ด้วยเหตุนี้ชื่อจึงมี ๒ อย่าง ด้วยอำนาจแห่งนาม คือ ชื่อที่คล้อยตามอรรถ ๑ และนาม คือ ชื่อตามนิยาม ๑ แล้วแต่ว่าใครนิยามจะใช้ภาษาอะไรให้มีความมุ่งหมายว่าอย่างไร ให้เข้าใจเรื่องราว หรือว่าชื่อหมายความว่าอรรถของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องการจะให้รู้ เช่น ใช้ชื่อว่า โต๊ะ หมายความว่าอะไร ใช้ชื่อว่า แก้ว หมายความว่าอะไร ใช้ชื่อคนต่าง ๆ ก็หมายความว่าชนธ ๕ ไหน ชนธ ๕ นี้ หรือชนธ ๕ ไนั้น เป็นต้น นั่นก็เป็นเรื่องของนาม

นอกจากนั้นข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิภาวินิ** ยังกล่าวถึงนาม คือ ชื่อ อีกหลายนัย นอกจากนาม คือ ชื่อ โดยนัย ๒ ก็ยังมีนามซึ่งเป็นชื่อ โดยนัย ๔ คือ ชื่อมี ๔ อย่าง ด้วยสามารถแห่ง **สามัญญนาม** คือ ชื่อทั่วไป พ้า ผน ลม ข้าว พวกนี้เป็นชื่อทั่วไป **คุณนาม** คือ ชื่อตามคุณความดี เช่น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คนอื่นจะชื่อนี้ได้ไหม ไม่ได้ เพราะไม่ประกอบด้วยคุณซึ่งเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนั้นก็มีชื่อของการกระทำต่าง ๆ เป็น **กิริยานาม** และยังมีชื่อตามใจชอบ เป็น **ยถิฉณนาม**

นี่เป็นเรื่องของบัญญัติต่าง ๆ ที่มีโดยละเอียด ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่าการศึกษาธรรมไม่มีวันที่จะจบ ถ้าจะศึกษาให้จบง่าย ๆ ก็ได้ คือ บอกว่า จิตมีจำนวนเท่าไร เจตสิกมีจำนวนเท่าไร รูปมีจำนวนเท่าไร เท่านั้นก็จบแล้ว รู้แล้ว แต่ว่าไม่เป็นเหตุที่จะให้ปัญญาเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมไว้มาก ซึ่งข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิภาวินิฎฎิกา ปริจเจทที่ ๗** มีข้อความว่า

ถามว่า เพราะเหตุไร แม้พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงธรรมไว้เป็นอันมากอย่างนั้น

แก้วว่า เพราะทรงพระประสงค์การอนุเคราะห์สัตว์ ๓ เหล่า จริงอยู่สัตว์มี ๓ เหล่าด้วยอำนาจความหลงมกภายในนาม ๑ ในรูป ๑ และในนามและรูปทั้งสองนั้น ๑ ด้วยอำนาจอินทรีย์แก่กล้า ๑ ไม่แก่กล้านัก ๑ อ่อน ๑ และด้วยอำนาจแห่งความชอบ ค่าย่อ ๑ ชอบคำปานกลาง ๑ ชอบคำพิสดาร (คือ ละเอียดย) ๑

ท่านผู้ฟังชอบอย่างไร ชอบค่าย่อ หรือว่าชอบคำปานกลาง หรือว่าชอบคำละเอียดย ในสมัยที่ยังไม่รู้ว่ามีพระภาคตรัสรู้อะไรและทรงแสดงธรรมอะไรก็อาจจะคิดว่า ย่อ ๆ ก็พอ สั้น ๆ ก็พอ จะได้เร็ว ๆ ดี แต่เมื่อศึกษาแล้วก็รู้ว่า การที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยอาศัยการบำเพ็ญพระบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป หลังจากที่ได้รับคำพยากรณ์แล้ว พระธรรมที่ทรงแสดงย่อมเป็นประโยชน์มาก

บางท่านในตอนแรก ก็อยากจะให้มีแต่คำที่เป็นเรื่องของสติปัฏฐานเท่านั้น คล้าย ๆ กับว่าเรื่องอื่นไม่สนใจเลย อยากจะเจริญสติ อบรมเจริญปัญญา ดับกิเลสโดยรวดเร็ว แต่เป็นไปไม่ได้ใหม่ทีคนที่ยังติดในนามธรรม ในรูปธรรม ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ในการยึดถือเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่าเป็นเราตลอดหมด พร้อมด้วยความยินดีพอใจอย่างยิ่งในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมัพพะ จะมีสติและปัญญาเกิดรู้แจ้งแทงตลอดในความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนโดยรวดเร็ว โดยที่ไม่ได้ฟังธรรมจนกระทั่งเข้าใจโดยลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตรงลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมได้

หรือว่าบางท่านก็ยังเป็นผู้ที่มากไปด้วยความโกรธ ซึ่งโดยมากท่านผู้ฟังจะถามว่า ทำอย่างไรถึงจะไม่โกรธ ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธ แม้ในวันนี้เองก็มีท่านผู้หนึ่งถามว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่โกรธ เพราะว่าท่านโกรธง่ายจริง ๆ กำลังฟังธรรมอยู่ก็โกรธ มีปัจจัยที่จะโกรธโดยรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ท่านก็อยากที่จะไม่โกรธ เป็นความอยาก

ชนิดหนึ่ง คือ ยอยากที่จะไม่โกรธ แต่กิเลสอื่นไม่สนใจเลย โลภะเกิดไม่เป็นไร เพราะไม่ได้ถามว่า ทำอย่างไรโลภะจึงจะไม่เกิด แสดงว่าเวลาที่กิเลสอื่นเกิดไม่เดือดร้อน แต่ว่าเดือดร้อนเวลาที่โทสะเกิด จึงอยากจะดับแต่โทสะ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามยังมากด้วยความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ยังมากไปด้วยความโกรธเวลาที่กระทบกระทั่งกับอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งไม่น่าพอใจ ยังมีมัจฉริยะ ความตระหนี่ ยังมีความริษยา ยังมีมานะ ความสำคัญตนอย่างมาก และจะให้สติเกิดได้เนือง ๆ บ่อย ๆ ให้ปัญญาคมกล้าประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นดับของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเป็นสภาพที่ลึกซึ้ง โดยที่จะไม่อาศัยการฟังธรรมอื่น ๆ ประกอบ ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น พระธรรมทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพื่อที่จะแก้ปัญหามโนคติที่ต่างกันเป็น ๓ เหล่า ซึ่งข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยัมมิกา** มีว่า

บรรดาสัตว์ ๓ จำพวกเหล่านั้น สัตว์ผู้มกายนาม จะรู้เข้าใจขั้นนี้ได้ เพราะแจกนามไว้ ๔ อย่างในขั้นนั้น

สัตว์ผู้มกายนาม จะรู้เข้าใจอายตนะได้ เพราะแจกรูปไว้ ๑๐ อย่าง กับอีกครั้งอายตนะ (เพราะธัมมายตนะมีทั้งนามธรรมและรูปธรรม)

สัตว์ผู้มกายนามและรูปทั้งสอง จะรู้เข้าใจธาตุได้ เพราะแจกนามและรูปทั้งสองไว้ในจำพวกธาตุนี้โดยพิสดาร

ท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่มกายนามเท่านั้น หรือว่างมกายนามเท่านั้น หรือว่างมกายนามอยู่ทั้งในรูปและนาม ถ้ามกายนามอยู่ทั้งในรูปและนาม ก็จะต้องอาศัยการฟังธรรมโดยประการต่าง ๆ ที่จะให้เกิดกุศลประการต่าง ๆ เพื่อที่จะเป็นปัจจัยให้สติปัญญาเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงได้

ตามความเป็นจริง ในขณะนี้ที่มีทั้งปรมัตถสัจจะและสมมติสัจจะ ถ้ายังไม่เข้าใจลักษณะที่ต่างกันโดยละเอียด โดยลึกซึ้ง โดยชัดเจน สติจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมได้ไหม เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจก่อน อย่าเพิ่งปฏิบัติทันทีโดยที่ไม่มีความเข้าใจในลักษณะของปรมัตถธรรม

ถ. ที่ว่างมกายในรูป มกายในนาม มกายทั้งในรูปและนาม เราจะรู้ได้
อย่างไรว่า เวลานี้เราเป็นผู้มกายรูป หรือมกายนาม

ส. รู้ลักษณะของรูปหรือเปล่า รู้ลักษณะของนามหรือเปล่า

ถ. ก็รู้อยู่

ส. เห็นอะไร นี่วิวิสีสุจน์

ถ. ถ้าหลงลืมสติเมื่อไร ก็เห็นเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ทุกที

ส. เพราะฉะนั้น ต้องทราบว่ ณะใดเป็นสมมติ ณะใดเป็นปรมัตถ์
เพื่อที่สติจะได้ระลึกรวมลักษณะของปรมัตถ์ธรรม

ถ. ในครั้งพุทธกาล เรื่องนี้จะต้องอาศัยอาจารย์ซึ่งเขาจะรู้นิสัยจิตของ
บุคคลนั้นว่า เป็นจิตชนิดไหน นิสัยของคนนั้นหลงยึดถือรูปมาก หรือนามมาก
สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องพึ่งพาอาศัยอาจารย์

ส. สมัยนี้ไม่มีแล้ว เพราะฉะนั้น ต้องพึ่งตัวเอง

ถ. ณะใดที่หลงลืมสติ ก็เห็นเป็นซ้อน เป็นถ้วย เป็นจาน แต่ว่าขณะที่มี
สติ จะเห็นว่าเป็นรูปารมณ เป็นสิ่งที่ปรากฏได้ทางตา แต่ว่าสิ่งที่ปรากฏได้ทางตานี้
ปรากฏไม่ใช่รูปารมณ แต่ปรากฏเป็นซ้อน เป็นล้อยม ทั้ง ๆ ที่สติเกิดขึ้น เห็นก็รู้ว่า
นั่นเป็นซ้อน นั่นเป็นล้อยม เมื่อสติเกิดขึ้น รูปารมณที่ปรากฏ ยังไม่รู้ไม่ชัด จะพิจารณา
อย่างไร

ส. ระลึกร้อย ๆ เนือง ๆ หนทางเดียว ท่านผู้ฟังไม่ต้องการเหตุเลย
ต้องการแต่ผลว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้ เมื่อบอกว่า ให้ระลึกร้อย ๆ เนือง ๆ รู้สึกว่า
ไม่ต้องการ ไซ้ไหม

ถ. ไม่ใช่อย่างนั้น ก็ระลึกมามากแล้ว

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ต้องการจะระลึกต่อไป เพราะว่ามามากแล้ว เหมือนกับ
เวลาตกน้ำ ต้องการว่ายน้ำเป็นทันที ไม่ต้องหัด

ถ. เรื่องตกน้ำว่ายน้ำเป็นทันที ก็มี มีตัวอย่าง

ส. เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แม้แต่เพียงฟังคำถาสน์ ๆ ก็ยังประจักษ์ความเกิดขึ้น และดับไปรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบัน เช่น ท่านพระสารีบุตร และ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ เป็นต้น หรือบางท่านก็สามารถที่จะ เป็นถึงพระอรหันต์ได้โดยรวดเร็ว เป็นเอกตักคะในการรู้แจ้งโดยพลัน เช่น ท่าน พระพาหิยทวารุจิระะ แต่ไม่ได้หมายความว่า โดยไม่มีเหตุที่สะสมมา

เพราะฉะนั้น อยากจะรู้ แต่เบื้องต้นที่จะต้องระลึกบ่อย ๆ เอง ๆ และไม่รู้สักที เมื่อยังไม่รู้ ก็ยังไม่รู้ จะให้ขณะที่ยังไม่รู้เป็นความรู้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ต้องอดทน วิริยะอยู่ที่ไหน พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญวิริยารัมภกถา คำพูดที่จะให้เกิดวิริยะ ความเพียร ไม่ใช่ให้ไปเพียรทำอย่างอื่น แต่เพียรระลึกสิ่งที่ปรากฏที่ยังไม่รู้ ให้ค่อย ๆ รู้ขึ้น จนกว่าจะประจักษ์แจ้งจริง ๆ ได้

ถ้าไม่อาศัยการค่อย ๆ ระลึก ค่อย ๆ รู้ และจะประจักษ์แจ้ง ย่อมเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น การประจักษ์แจ้งต้องมาจากเหตุ คือ การอดทนที่จะระลึก ศึกษารู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏไปเรื่อย ๆ จนกว่าความรู้จะเกิดขึ้น

๑๐๑๙

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า ระลึกลบๆ ก็เข้าใจ ขณะที่สติเกิดขึ้น ก็ระลึกรู้
ขณะที่ระลึกรู้ ระลึกลบๆ บางครั้งก็ยังไม่รู้ว่าระลึกลบแล้วหรือยัง และจะระลึกรู้ได้อย่างไร

ส. ใครจะช่วยได้ ในเมื่อขณะนั้นความจริงเป็นอย่างนั้น ก็เป็นอย่างนั้น
เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงรู้ว่า การอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องยากแสนยากจริง ๆ
ไม่ใช่เรื่องที่จะทำสำเร็จได้ในเร็ววัน คือ ในเดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง หรือชาติหนึ่ง กับ ๆ นั้น
เอาไปทิ้งไว้ที่ไหน จนถึงพันกัป หมื่นกัป แสนกัป จะยืนยันให้เหลือเพียงชั่วขณะนี้
ช่วยสอนให้หน่อย ช่วยบอกให้หน่อยว่าจะระลึกรู้ได้อย่างไร

ทุกคนต้องอาศัยการฟัง การพิจารณา จนเป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งยังไม่พอ
เพราะการฟัง การพิจารณา และการเข้าใจ จะเป็นสังขารขันธ์ เป็นเครื่องปรุง
เป็นเครื่องประกอบที่จะให้ปัญญาข้างหน้าเกิดขึ้น

ถ้าจะสร้างบ้านสักหลังหนึ่ง ไม่มีตะปู ไม่มีส่วนประกอบ ไม่มีอะไร ๆ เลย
จะให้บ้านหลังหนึ่งเกิดขึ้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ในทางวัตถุธาตุยังต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์
ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การฟัง การเข้าใจธรรมที่ได้ยินได้ฟังแต่ละขณะนี้ ไม่ได้หายไป
ไหนเลย เป็นอุปกรณ์ซึ่งเก็บสะสมไว้เพื่อให้ปัญญาที่สมบูรณ์เกิดขึ้นข้างหน้า และนี่
ไม่ใช่การสร้างบ้านธรรมดา แต่เป็นปราสาทราชวัง เรือนยอดที่เป็นโลกุตตรธรรม และ
จะไม่อาศัยการฟัง การเข้าใจเป็นเครื่องอุปกรณ์ อยู่ดี ๆ ก็หวังที่จะสร้างบ้านเปล่า ๆ
ขึ้นมาได้อย่างไร

ทุกท่าน แต่ละท่านรู้ว่า ยังมีวิชาหนาแน่น เพราะว่ายังไม่รู้ลักษณะของ
ปรมัตถธรรมตามความเป็นจริง เพียงแต่ฟัง มีโอกาสที่จะได้ฟัง มีโอกาสที่จะได้
พิจารณา มีโอกาสที่จะเข้าใจว่า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้อะไร ทรงแสดงอะไร และสิ่งที่
ทรงแสดงนั้นเป็นสภาพธรรมที่มีจริงที่พิสูจน์ได้ ซึ่งตัวท่านเองจะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า

ปัญญาพอหรือยังที่จะรู้ลักษณะของปรมัตถธรรม แม้ว่าจะมีความเข้าใจเรื่องปรมัตถธรรมแล้ว

เพราะฉะนั้น เรื่องความเข้าใจเป็นเบื้องต้น และเรื่องการอบรมเจริญความรู้ก็ต้องอบรมเจริญไป จนกว่าความรู้นั้นสามารถที่จะเป็นปัญญาที่แทงตลอดลักษณะของสภาพธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคและพระอริยสาวกทั้งหลายท่านได้ประจักษ์แจ้งแล้ว

แต่ว่าเรื่องยาก ก็เป็นเรื่องยาก ทุกคนจะต้องดิ้นรนกระเสือกกระสนไปตามหนทางซึ่งเป็นมรรคมงคล ๘ จากการที่เข้าใจ และกว่าจะเป็นสติที่เกิดบ้าง ไม่เกิดบ้าง ค่อย ๆ รู้บ้าง ไม่รู้บ้าง ไปเรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะคมกล้า นั่นเป็นหนทางเดียว

เบื่อไหม เลิกไหม ก็ดี เพียรต่อไป ไม่เลิก

ถ. ตรงนี้ต้องถามให้มาก ๆ คือ ขณะที่หลงลืมสติ ก็เห็นว่าเป็นถั่วย เป็นจวน แต่ขณะที่มีสติ ก็เห็นว่าเป็นถั่วย เป็นจวน จะต่างกันอย่างไร และเมื่อไรปัญญาจะรู้ว่า เป็นรูปารมณฺ์ เป็นสภาพที่ปรากฏได้ทางตาเท่านั้นตามที่อาจารย์กล่าว จวนไม่มี ถั่วยไม่มี การฟังก็รู้อยู่ แต่เห็นที่ไร เป็นจวน เป็นถั่วย ไม่ว่าจะมีสติหรือหลงลืมสติ ก็เป็นอย่างนั้นทุกที

สุ. หมายความว่า การระลึกยังไม่พอ ซึ่งท่านผู้ฟังก็จะตอบว่า พอแล้ว มากแล้ว บ่อยแล้ว แต่ถ้าพอแล้ว คือ ประจักษ์ ซึ่งก็ยังไม่จบ เพราะแม้แต่พระโสดาบันบุคคลก็ยังเป็นพระเสกขบุคคล คือ ผู้ที่ยังต้องศึกษาต่อไปจนกว่าจะถึงความ เป็นพระอรหันต์

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง เป็นชาวต่างประเทศที่อยู่เมืองไทย ท่านสนใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน และพยายามจะอยู่เมืองไทยต่อไปให้นานเท่าที่ท่านบอกว่า จนกว่าสติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ ๖ ทวาร

แสดงว่าเป็นเรื่องที่ไม่ง่าย ที่จะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั้ง ๖ ทวารได้ ต้องค่อย ๆ ระลึกลักษณะของนามธรรมบ้าง หรือรูปธรรมบ้าง ทางตาที่กำลังเห็นบ้าง หรือทางหูบ้าง หรือทางจมูกบ้าง หรือทางลิ้นบ้าง หรือทางกายบ้าง หรือ

ทางใจบ้าง แต่เมื่อไรก็แล้วแต่ ไม่ใช่เรื่องเร็ว แต่ก็รู้ว่า เวลาที่ทางตาสติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ แม้ว่ายังเห็นเป็นจวน เป็นช้อน เป็นส้อม ก็เริ่มที่จะมีการพิจารณาว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. อย่างที่คุณเมื่อครูนี้ออกว่า มีสติก็เห็นได้ะ เป็นเก้าอี้ หลงลืมสติก็เห็นเช่นนั้น คำว่า มีสติ ในขณะนั้นอาจจะคิด นึกถึง แต่ไม่ใช่สติแท้ ๆ ก็ได้ ถ้าหากเป็นสติแท้ ๆ ย่อมโน้มไปสู่ภาวะธรรมชาติ ผมเข้าใจว่า คงจะมีโอกาสที่จะรู้ภาวะของอนัตตาได้ ถ้าเป็นสติที่แท้จริงย่อมจะต้องรู้ คำว่าไม่รู้ นั้น ย่อมเป็นไปได้

สุ. แต่อย่าลืมว่า ไม่เร็ว และไม่ยากที่สภาพธรรมจะปรากฏโดยความเป็นอนัตตา ต้องอาศัยจากการค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ เจริญขึ้น ถ้าวันหนึ่ง ๆ ไม่เคยระลึกได้เลยว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ความที่จะไม่ใส่ใจในสัตว์ ในบุคคล จะลดลงบ้างไหม ก็ย่อมจะเหมือนเดิม ใช่มั้ย เพราะไม่เคยระลึกได้เลยว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตานี้แท้จริงแล้วเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง แต่โดยอาศัยการระลึกได้แม้ว่าจะเคยเห็นและรู้ว่าเห็นใคร แต่อาศัยที่ระลึกได้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ค่อย ๆ โน้มไปที่จะรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ จะทำให้ละการสนใจยึดถือในความเป็นบุคคลที่ละเอียดทีละน้อย แต่ไม่ได้หมายความว่า สภาพธรรมจะปรากฏโดยความเป็นอนัตตา หรือว่าเกิดดับทันที ต้องอาศัยการค่อย ๆ โน้มไปที่จะระลึกได้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ทั้ง ๆ ที่กำลังเห็นอย่างนี้ ขอให้ค่อย ๆ รู้ขึ้นว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา และจะค่อย ๆ คลายการที่เห็นว่า สิ่งนั้นเป็นวัตถุ เป็นบุคคลต่าง ๆ แต่ถ้าไม่เคยระลึกอย่างนี้ ย่อมจะไม่มีปัจจัยที่ทำให้ละคลายการยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

ต้องเริ่มทีละเล็กทีละน้อย ปัญญา ก็จะค่อย ๆ โน้มไปสู่การที่จะรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

เพราะฉะนั้น การที่จะดับความยึดถือนามธรรมและรูปธรรม หรือรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ ความรู้สึก ซึ่งเกิดดีใจบ้าง เสียใจบ้าง เฉย ๆ บ้าง สัญญาขันธ์ ซึ่งจำ

ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เมื่ออกุศลจิตเกิด สัญญานั้นก็เป็นอกุศลสัญญา จำผิด เห็นว่าเที่ยง ไม่เกิดดับ เมื่อเห็นว่าเป็นสัตว์ บุคคล ต่าง ๆ นั้นเป็นอกุศลสัญญา เป็นความจำผิด หรือว่าสังขารขันธ โลกะบ้าง ความชอบใจ ความสนุก ความเพลิดเพลิน ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ หรือว่าความเมตตา ความกรุณา หรือว่า ความริษยา ความตระหนี่ ซึ่งเกิดเป็นปกติในชีวิตประจำวัน การที่จะรู้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมเหล่านี้ไม่ใช่เรา อย่าลืม สภาพธรรมเหล่านี้ไม่ใช่เรา ยากไหม ไม่ใช่เรา เพราะว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นธาตุแต่ละชนิด

โลกเจตสิก สภาพที่ยินดี เพลิดเพลิน ตัองการ เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นโลกธาตุ โทสะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง โมหะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง อโลภะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง อโทสะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง อโมหะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง จักขุวิญญาณ การเห็น เป็นธาตุชนิดหนึ่ง สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เสียงเป็นธาตุชนิดหนึ่ง สภาพที่รู้เสียง ที่ได้ยินเสียงเป็นธาตุชนิดหนึ่ง

รู้ว่าเป็นจิต เป็นเจตสิก เป็นรูป โดยการศึกษา แต่ว่าเราสุข เราต้องการปฏิบัติ ทั้งหมดนี้ก็ยังเป็นเราอยู่ แต่การที่จะดับความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ ต้องไม่ใช่เราจริง ๆ ทั้งหมด เพราะว่าสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และดับไป

สิ่งใด ๆ ก็ตามซึ่งดับไปแล้ว จะเป็นของใคร จะเป็นของใครได้ไหม ดับไปแล้ว ถ้าใครยังยึดถือว่าเป็นของเรา ก็เป็นผู้ที่ไม่ฉลาด เพราะแม้ไม่มีแล้วยังกล่าวว่า ของเรา ๆ ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมนั้นดับไปแล้ว และในขณะนี้เองสภาพธรรมทั้งหมดเกิดดับ ไม่มีสภาพธรรมไหนเลยที่เกิดขึ้นแล้วไม่ดับ

ความรู้สึกเป็นสุข หรือทุกข์ หรือเฉย ๆ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เห็น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ได้ยินเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เป็นแต่เพียงธาตุแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เวลาที่ดับไปแล้ว ท่านผู้ฟังก็พิจารณาได้ว่า ไม่สมควรที่จะยึดถือสิ่งที่ดับไปแล้วว่า เป็นของเรา หรือว่าเป็นเรา

สำหรับสิ่งที่ดับไปแล้ว พอจะเห็นได้ ใช่มั้ย แต่สิ่งที่ยังไม่ดับ ยังไม่ยอมที่จะเห็นว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้ารู้ว่า แม้สิ่งซึ่งเกิดเมื่อครูนี้อีกดับไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้น จะยังหลงยึดถือว่าเป็นเราหรือเป็นของเรา ก็ไม่สมควร แม้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ก็ดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่ของเรา

แต่ไม่ใช่เพียงฟังอย่างนี้ จะดับกิเลสได้ แต่ต้องเป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะที่เกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เท่านั้น จึงจะเห็นจริง ๆ ว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา

ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เวลาที่มีใครเผาหญ้าในพระเชตวันมหาวิหาร แต่ละท่านในพระวิหารเชตวันก็ไม่ได้เดือดร้อน เพราะเขาไม่ได้เผาตัวท่าน แต่ว่าเพียงเผาหญ้าในพระวิหารเชตวัน ฉนฺได รูป ธาตุดินที่หญ้าที่พระวิหารเชตวันเป็นแต่เพียงธาตุดิน ฉนฺได รูปแข็งซึ่งทุกท่านมีอยู่และยึดถือว่าเป็นของท่าน ก็เป็นแต่เพียงธาตุดินฉนฺไดนั้นเหมือนกัน

ต้องประจักษ์จริง ๆ ว่า ดิน คือ ธาตุที่แข็ง สภาพที่แข็ง ไม่ว่าจะที่ร่างกายหรือที่หญ้า ก็เป็นเพียงธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเสมอเหมือนกัน คือ เป็นเพียงธาตุดิน ถ้าเป็นเพียงธาตุดินท่านจะเดือดร้อนไหมกับดินที่กายที่เคยยึดถือของเรา ถ้ารู้จริง ๆ และการอบรมเจริญสติปัญญา เป็นการอบรมจนกระทั่งปัญญาประจักษ์จริง ๆ ในสภาพที่เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ความรู้สึกจะเหมือนกับการเผาหญ้าที่พระวิหารเชตวันฉนฺได การที่ธาตุดินนี้จะมีอาการเกิดขึ้นและดับไปก็เหมือนกันฉนฺไดนั้น ไม่มีความต่างกันเลย เพราะเป็นเพียงธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเกิดดับ จึงจะไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น ถ้าปัญญายังไม่รู้ลักษณะของปรมัตถธรรมจริง ๆ และยังไม่ประจักษ์ในความเกิดขึ้นและดับไปจริง ๆ จะกล่าวว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เป็นแต่เพียงคำที่พูดตาม แต่แท้ที่จริงแล้ว ในความรู้สึกจริง ๆ ยังไม่เป็นอย่างนั้น แต่การอบรมเจริญปัญญาจะต้องขะล้างการยึดถือสภาพธรรมซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเรา โดยความรู้แจ้ง โดยการประจักษ์จริง ๆ ในสภาพของธรรมแต่ละลักษณะ โดยความเป็นธาตุแต่ละลักษณะ ซึ่งไม่ใช่เรา

ถ. ถ้าเห็นจริง ๆ ว่า ดับไป ๆ ใครจะไปยึด ก็ไม่ยึด แต่ปุณณยังไม่เคยเห็นว่าดับ เงินของเราเก็บไว้ เห็นเมื่อไรก็ยังอยู่เมื่อนั้น ก็ต้องยึดว่าเป็นเงินของเรา ไม่เคยเห็นว่าเงินดับเลย วันนี้อยู่อย่างไร ถ้าไม่ถูกขโมย พรุ่งนี้ไปดูอีกก็ยังอยู่ ก็ยังยึดว่าเป็นเงินของเรา เพราะฉะนั้น ต้องยึด

ส. นั้นเป็นปุณณ อย่าลืมความต่างกันของปุณณกับพระอริยเจ้า มิฉะนั้น พระอริยบุคคลก็ไม่ต่างกับปุณณ แต่นี่ต่างกัน จนกระทั่งไม่มีความเป็นปุณณ เพราะเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งจะไม่ย้อนกลับมาสู่ความเป็นปุณณอีก แต่ว่ากิเลสเหนียวแน่น เพราะฉะนั้น การเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นก็ไม่ใช่ว่าจะอรหัตต์ ยังมีโลภะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะ แต่ไม่มีความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนที่เที่ยง เป็นเรื่องที่บรรลุถึงได้ แต่ต้องเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้น พร้อมทั้งปฏิบัติถูกต้องด้วย ถ้าเข้าใจผิด แม้เพียงเล็กน้อยจะทำให้การปฏิบัติผิด คลาดเคลื่อน ไม่เป็นเหตุให้รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

ถ. ที่อาจารย์เคยกล่าวว่า การพิจารณาไตรลักษณ์พารมณ จะรู้ถึงอากาศธาตุ ไตรลักษณ์พารมณก็มีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว การพิจารณาเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว จะรู้ถึงอากาศธาตุ เกี่ยวพันอย่างไร ขออาจารย์ช่วยบรรยายอีกครั้ง

ส. เวลาไตรลักษณ์ปรากฏ แต่อากาศรูป ปริเฉทรูปซึ่งคั่นอยู่ในทุก ๆ กลาปของไตรลักษณ์จะไม่ปรากฏ ไซ้ใหม่ เพราะว่าไม่ใช่ปัญญาที่ประจักษ์ในลักษณะของธาตุดินโดยความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจด้วย ความเข้าใจเป็นขั้นหนึ่ง การอบรมเจริญสติจนความรู้ค่อย ๆ เกิดขึ้น ก็เป็นขั้นหนึ่ง การประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็เป็นอีกขั้นหนึ่ง

ในเมื่อตามความเป็นจริง มีปริเฉทรูป คือ อากาศธาตุ ซึ่งคั่นอยู่ระหว่างทุก ๆ กลาป ทุก ๆ กลุ่มของรูป ซึ่งปรากฏเสมือนว่าเป็นแท่งทึบ ไม่มีอากาศธาตุคั่นอยู่เลย แต่ไม่จริง เพราะว่าตามความเป็นจริงแล้ว ต้องมีอากาศธาตุคั่นอยู่ แต่เพราะปัญญายังไม่ประจักษ์แจ้งในลักษณะของธาตุดินโดยความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น อากาศธาตุจึงไม่ปรากฏ และไม่ใช่ว่าจะปรากฏโดยการอยากจะกำหนด อากาศธาตุเพราะรู้ว่ามีอากาศธาตุนั่นอยู่ นั่นไม่ใช่หนทาง เพราะว่าในรูป ๒๘ รูป พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า รูปใดเป็นรูปที่ควรแก่การพิจารณา เป็นสภาวะรูป เป็นสลักษณะรูป เป็นสัมมสนรูป เป็นรูปใกล้

ที่ใช้คำว่า รูปใกล้ หมายความว่าใกล้ต่อการที่จะรู้ เพราะเป็นสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งได้แก่ รูปารมณฺ์ สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหนเลย ใช่มั้ย เพียงลืมตาก็เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ หลีกเลียงไม่ได้ที่จะไม่ให้รูปารมณฺ์ปรากฏ มีใครฝืนยับยั้งไม่ให้รูปารมณฺ์ปรากฏทางตาที่กำลังเห็น ได้ไหม ไม่ได้

เพราะฉะนั้น รูปารมณฺ์เป็นรูปใกล้ต่อการที่จะรู้ลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ๑ รูป เสียงปรากฏทางหู แม้ไม่เห็น แต่ก็มีลักษณะปรากฏให้รู้ที่จะพิจารณาได้ว่า เป็นเพียงสภาพที่ไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางหู กลิ่นก็เป็นอีกรูปหนึ่ง รสก็เป็นอีกรูปหนึ่ง และโผฏฐัพพะอีก ๓ รูป

๑๐๒๐

อารมณ์ที่ปรากฏให้รู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ๗ รูป และจักขุปสาท
โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท อีก ๕ รูป รวม ๑๒ รูป เป็นรูปหยาบ
เป็นรูปไถล เป็นรูปที่ควรแก่การพิจารณา เพราะฉะนั้น จะไปพิจารณาอากาศธาตุ
เพื่อที่จะประจักษ์ลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้

แต่จะต้องรู้ลักษณะของวิสยรูป หรือโคจรรูป ซึ่งเป็นรูปไถลที่กำลังปรากฏ
เพราะในขณะนั้นถ้ากระทบสัมผัสทางกาย จะมีรูปแข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ดึงหรือ
ไหวปรากฏ ไม่ต้องเลือกที่จะไปรู้อากาศธาตุ แต่เวลาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของรูป
โดยความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน รูปที่เป็นโณวัฐัพพะจะปรากฏลักษณะ
ซึ่งมีอากาศธาตุคั่นอยู่ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การเข้าใจ การอบรมเจริญปัญญา และการประจักษ์แจ้ง ต้อง
เป็นปัญญาแต่ละขั้น ซึ่งจะต้องอบรม

ถ. อากาศธาตุ ปริจเฉทรูปนี้ก็คั่นอยู่ทุก ๆ กลาป จะเป็นมหาภูตรูปทั้ง ๔
ปริจเฉทรูปก็คั่นอยู่ ปสาทรูปทั้ง ๕ ปริจเฉทรูปก็คั่นอยู่ ทำไมอาจารย์กล่าวว่า
พิจารณาโณวัฐัพพะอารมณ์เท่านั้นที่จะรู้ปริจเฉทรูปได้ ถ้าพิจารณาปสาทรูป อากาศธาตุ
จะไม่ปรากฏ ทำไมเป็นอย่างนั้น

ส. รูปเป็นอารมณ์ที่ละรูป

ถ. ทราบแล้วว่า รูปเป็นอารมณ์ที่ละรูป แต่ในเมื่ออากาศธาตุมีอยู่ในรูป
ทุก ๆ รูป จักขุปสาทก็มีอากาศธาตุ ถ้าเราพิจารณาจักขุปสาทจะรู้อากาศธาตุได้ไหม

ส. ไม่ได้ แม้แต่เสียง หรือสี หรือกลิ่น หรือรส ก็ปรากฏแต่ละทวาร

ถ. ทำไมถ้าพิจารณาโณวัฐัพพะอารมณ์จะรู้อากาศธาตุได้ ถ้าพิจารณา
จักขุปสาทจะรู้อากาศธาตุไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่อากาศธาตุก็มีอยู่ในปสาทรูปนั้น

ส. ขณะนั้น รู้จักขุปสาท อย่าลืม จักขุปสาทเป็นรูปพิเศษที่สามารถรับกระทบสิ่งที่ปรากฏทางตา และเป็นอุปาทายรูป คือ ไม่ไหม้หาญตรูป

มหาญตรูป เป็นรูปใหญ่ เป็นประธาน ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปมี ๔ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม นอกจากมหาญตรูป ๔ จะมีอุปาทายรูป คือ รูปที่อาศัยเกิดกับมหาญตรูปอีก ๔ รูป คือ สี กลิ่น รส โอชา รวม ๘ รูป เป็น ๑ กลาป อย่างน้อยที่สุด เล็กที่สุด จะต้องมียุบรวมกันถึง ๘ รูป แต่สำหรับจักขุปสาท ไม่ได้แยกออกจากกันหากจากรูป ๘ รูปนี้เลย รวมอยู่ในรูป ๘ รูป และยังมีชีวิตินทรีย์รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมรวมอยู่ด้วย เพราะว่ากลุ่มของรูปประเภทที่มีกรรมเป็นสมุฏฐานให้เกิด จะต้องมีชีวิตินทรีย์รูปรวมอยู่ด้วยทุก ๆ กลุ่ม เพราะฉะนั้น เวลาที่กำลังรู้ลักษณะของจักขุปสาทในขณะนั้นไม่ได้รู้ลักษณะของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม

ถ. ก็เหมือนกัน ขณะที่รู้โณฐฐัพพารมณฺ์ ขณะนั้นก็ไม่ได้รู้อากาศธาตุ

ส. เพราะว่าหลายกลุ่มที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น อากาศธาตุก็คั่นอยู่ในระหว่างกลุ่ม เวลาที่รู้โณฐฐัพพารมณฺ์ไม่ใช่รู้แต่เฉพาะกลุ่มเดียว ลมหายใจที่ว่ากระทบนี้ก็กลุ่ม โณฐฐัพพะที่กระทบก็กลุ่ม เพราะฉะนั้น อากาศธาตุคั่นอยู่ระหว่างกลาประหว่างกลุ่มนั้น เมื่อปรากฏเป็นหลายกลุ่ม และจะปรากฏการเกิดขึ้นและดับไปสืบต่อกันจนกว่าจะขาด เป็นอุทฺทพพญญาณ

เป็นเรื่องที่ถึงแม้ว่าจะคิด ก็ไม่ใช่ว่าจะประจักษ์ เพียงแต่เข้าใจได้ว่า ปัญญาจะต้องอบรมเจริญขึ้น จนสามารถที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ทรงแสดงไว้ โดยความที่ไม่ใช่เราจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วก็จะคงยังมีความเป็นเราหลงเหลืออยู่ว่าเรากำลังมีสติ เรากำลังทำสติ เรากำลังจะสงบ หรือว่าเรากำลังจะรู้ ซึ่งทั้งหมดเป็นเรา ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรมว่า เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรม

ถ. พระอรหันต์ไม่มีตัวตน ใช่ไหม

ส. นามธรรมและรูปธรรมมี แต่ไม่มีการหลงยึดถือสภาพธรรมนั้นว่าเป็นตัวตน

ถ. หมดสมมติบัญญัติหรือเปล่า

ส. ชื่อทั้งหมด เป็นคำที่บัญญัติเพื่อให้เข้าใจในอรรถของสิ่งที่มี หรือสิ่งที่ไม่มี

ถ. ชื่อ ไม่มีเกิด ไม่มีดับ

ส. พระอรหันต์มีจริงไหม

ถ. จริง

ส. มีจริง เพราะฉะนั้น บัญญัติคำว่า พระอรหันต์ เพื่อให้เข้าใจในสภาพที่มีจริง

เพราะฉะนั้น บัญญัติ คือ คำ หรือชื่อ มีทั้งที่หมายถึงสิ่งที่มีจริง และสิ่งที่ไม่จริง สำหรับนามบัญญัติ ถ้าท่านผู้ฟังสนใจก็จะขอกล่าวถึงว่า นามบัญญัติมี ๖ อย่าง ได้แก่

๑. วิชขมานบัญญัติ เช่น คำว่า รูปะ นามะ หรือเวทนา สัญญา เจตนา พวกนี้เป็นวิชขมานบัญญัติ เพราะเป็นคำที่หมายถึงสภาพธรรมที่มีอยู่ ที่เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เพราะฉะนั้น ที่ถามว่าพระอรหันต์มีไหม เป็นบัญญัติ เป็นคำที่หมายถึงสภาพธรรมที่มีจริง

๒. อวิชขมานบัญญัติ เป็นบัญญัติที่หมายถึงสภาพธรรมที่ไม่มี เช่น พระราชา หรือว่าไทย ฝรั่งเศส เป็นต้น เหล่านี้

พระราชา มีไหม มีนามธรรม มีรูปธรรม มีจิต มีเจตสิก มีรูป มีรูปขันธ์ มีเวทนาขันธ์ มีสัญญาขันธ์ มีสังขารขันธ์ มีวิญญาณขันธ์ แต่ว่าพระราชาเป็นสมมติ ไม่ใช่เป็นสภาวะปรมาตถ์ คือ จิต เจตสิก รูป

อกุศลจิตเป็นพระราชาหรือเปล่า

อกุศลจิตเป็นปรมาตถธรรม เป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่พระราชาไม่มีจริง อกุศลจิตมี กุศลจิตมี แต่พระราชาไม่มี เพราะฉะนั้น เวลาที่พูดถึงพระราชา เป็นต้น ขณะนั้นเป็นการบัญญัติ คือ ชื่อ ที่หมายถึงสิ่งที่ไม่มียู่ เป็นอวิชขมานบัญญัติ

๓. วิชขมาเนน อวิชขมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่มีกับสิ่งที่มีรวมกัน เช่น พุดว่า บุคคลชื่อว่าอภิกษุ เพราะอรรถว่ามีอภิกษุ ๖ อภิกษุผู้มี แต่บุคคลไม่มี เพราะฉะนั้น ก็เป็นบัญญัติที่รวมสิ่งที่มีกับสิ่งที่ไม่มี

๔. อวิชขมาเนน วิชขมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่มีกับสิ่งที่ไม่มี เช่น เสียงของผู้หญิง เสียงมีจริง แต่ผู้หญิงไม่มี ถูกไหม

๕. วิชขมาเนน วิชขมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่มีกับสิ่งที่มี เช่น คำว่า จักขุวิญญาณ จักขุมีจริง เป็นจักขุปสาท วิญญาณมีจริง เป็นสภาพรู้ เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณ เป็นคำบัญญัติประเภทวิชขมาเนน วิชขมานบัญญัติ คือ บัญญัติสิ่งที่มีกับสิ่งที่มี

๖. อวิชขมาเนน อวิชขมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่มีกับสิ่งที่ไม่มี เช่น พระโอรสของพระราชา พระโอรสก็ไม่มี พระราชาก็ไม่มี

ถ้าเป็นสมมติสัจจะ มีทั้งนั้น ใช่ไหม พระโอรสก็มี พระราชาก็มี แต่โดยสภาพตามความเป็นจริงแล้ว คือ จิต เจตสิก รูป

มีสภาพธรรมมากมายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยประการต่าง ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาได้ว่า แม้ว่าอรรถาธิบายของท่านอาจจะชวยย่อ เพราะเห็นว่าละเอียดนัก ก็อาจจะยุ่งยากเกินไปสำหรับท่าน แต่ว่าประโยชน์ของการฟัง คือ เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริง จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น และสามารถที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่เกิดดับที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน ตามความเป็นจริง จนสามารถที่จะดับกิเลสได้

เพราะฉะนั้น ไม่เลือกใช่ไหม จะโดยย่อ โดยปานกลาง หรือโดยละเอียด ขอเพียงให้เข้าใจเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะได้สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

ถ. ทุกขเวทนาของพระอรหันต์มีหรือเปล่า

ส. มี

ถ. ถ้ามี จะต่างกับคนธรรมดาอย่างไร

สุ. ทุกขเวทนา หมายความว่าความรู้สึกไม่สบายกาย โดยนัยของเวทนา ๕ ซึ่งแยกโดยอินทรีย์ ๕ คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑

พระอรหันต์มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย ตราบใดที่ยังไม่ปรินิพพานต้องมีจิตเจตสิก รูปเกิดขึ้น เพราะวิบากจิตย่อมเกิดเพราะกรรมในอดีตเป็นปัจจัย และเมื่อวิบากจิตเกิดขึ้น มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หลังจากนั้น สำหรับปุถุชนส่วนใหญ่เป็นอกุศล สำหรับพระอริยบุคคลที่เป็นพระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล ยังมีอกุศลจิต แต่ว่าน้อยประเภทลง สำหรับพระอรหันต์นั้นดับกิเลสหมด

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการกระทบกับโณฏฐัพพะทางกาย คือ สภาพที่เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้างทางกาย ผู้ที่มีอกุศลกรรมในอดีตเป็นปัจจัย ย่อมทำให้เกิดกระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ แม้ทางกาย โณฏฐัพพะที่กระทบก็จะเป็นแข็งเกินไปบ้าง ร้อนจัดบ้าง ต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งจิตที่เป็นกายวิญญูณจะเกิดพร้อมกับทุกขเวทนา เวลาที่กายปสาทกระทบกับรูปที่ร้อนจัด ไม่มีใครทำให้สุขเวทนาเกิดได้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

สำหรับพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านยังมีกายวิญญูณซึ่งเป็นอกุศลวิบาก ที่เกิดร่วมกับทุกขเวทนา แต่เมื่อกายวิญญูณอกุศลวิบากซึ่งเกิดร่วมกับทุกขเวทนาดับไปแล้ว อกุศลไม่เกิดเลย ในขณะที่ปุถุชนนี้เดือดร้อน พระโสดาบัน พระสกทาคามี ก็ยังมีโทมนัส คือ ความขุ่นเคืองใจ ความเดือดร้อนใจ ความรำคาญใจ ความเป็นห่วง ความกังวล เวลาที่มีโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ หรือว่าได้กระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจทางกาย แต่สำหรับพระอรหันต์ หลังจากที่วิบากจิตดับไปแล้ว อกุศลจิตก็ไม่เกิด อกุศลจิตก็ไม่เกิด จิตที่เกิดขึ้นมีแต่เพียงกิริยาจิต ซึ่งไม่เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากจิตข้างหน้า และกิริยาจิตนั้นก็ไม่ใช่วิบากจิต

เพราะฉะนั้น โดยชาติ พระอรหันต์มีจิตเพียง ๒ ชาติ คือ วิบากและกิริยา แต่ว่าสำหรับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พระอรหันต์ก็มีอดีตอกุศลกรรมเป็นปัจจัยทำให้จักขุวิญญูณอกุศลวิบากเกิด โสทวิญญูณอกุศล-

วิบากเกิด ฆานวิญญาณอกุศลวิบากเกิด ชิวหาวิญญาณอกุศลวิบากเกิด
กายวิญญาณอกุศลวิบากเกิด

ต่อไปเป็นเรื่องของการจำแนกจิตโดยสัมปยุตตธรรม คือ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย
ทำให้ต่างกันโดยประเภท เป็นโลกียจิตและโลกุตตรจิต ก่อนอื่นควรที่จะได้เข้าใจ
ความหมายของคำว่า โลก ซึ่งไม่ทราบว่ายานผู้ฟังเข้าใจความหมายของโลกตรงกับ
พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหรือเปล่า

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ฉัณนวรรคที่ ๔ ข้อ ๑๐๑ มีข้อความว่า

ปโลกสูตร

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้น
แล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญที่เรียกกันว่า โลก ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอจึง
เรียกกันว่า โลก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ สิ่งใดมีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่าโลกในอริยวินัย
ก็อะไรเล่ามีความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุแลมีความแตกสลายเป็นธรรมดา รูปมี
ความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุวิญญาณมีความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุสัมผัส
มีความแตกสลายเป็นธรรมดา สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้น
เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ก็มีความแตกสลายเป็นธรรมดา ฯลฯ

เป็นธรรมดาของใคร ของพระอริยเจ้า แต่ว่ายังไม่ใช่ธรรมดาของผู้ที่ไม่ได้
ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่จะเป็นพระอริยบุคคล
ต้องประจักษ์ความเกิดดับจริง ๆ ของสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่เว้น อย่างทางตา
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สิ่งใดมีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่าโลกในอริยวินัย ก็อะไรเล่ามี
ความแตกสลายเป็นธรรมดา จักขุแลมีความแตกสลายเป็นธรรมดา รูปมีความแตก
สลายเป็นธรรมดา จักขุวิญญาณ (คือ สภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้) มีความแตก

สลายเป็นธรรมดา จักขุสัมผัสมีความแตกสลายเป็นธรรมดา สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ก็มีความแตกสลายเป็นธรรมดา

ตลอดไปจนกระทั่งถึงทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ สิ่งใดมีความแตกสลายเป็นธรรมดา นี้เรียกว่าโลกในอริยวินัย ฯ

ท่านผู้ฟังก็ได้ทราบความหมาย หรือ คำจำกัดความ คำนิยามของโลกได้แล้ว ว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นโลก เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่ไม่เกิดดับเท่านั้นที่ไม่ใช่โลก เหนือโลก พ้นจากโลก เป็นโลกุตตระ คือ นิพพาน

เมื่อจำแนกจิตโดยประเภท จิตใดที่ไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน คือ ไม่รู้แจ้งนิพพาน ไม่ดับกิเลส จิตนั้นเป็นโลกียะ แต่ว่าจิตใดก็ตามซึ่งมีนิพพานเป็นอารมณ์ โดยประจักษ์แจ้งและดับกิเลส จิตนั้นเป็นโลกุตตระ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นพระอริยบุคคล ต้องอบรมเจริญโลกียปัญญาซึ่งรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม โลกียปัญญาในที่นี้ไม่ใช่ปัญญาอย่างโลก ๆ ที่เป็นปัญญาวิธีสร้างเครื่องมือวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ นั่นไม่ใช่โลกียปัญญาในพระพุทธศาสนา

แต่โลกียปัญญา คือ ปัญญาที่รู้ลักษณะของโลก ของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เกิดดับ ซึ่งไม่ใช่ นิพพาน

ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ซึ่งเป็นปรมาัตถธรรม แต่ไม่ใช่ นิพพาน เป็นโลกียปัญญา และจิตนั้น ๆ ก็เป็นโลกียจิต

แต่จิตใดซึ่งรู้แจ้ง ประจักษ์ลักษณะของนิพพานที่ไม่เกิดดับ ไม่ใช่โลก จิตนั้นจึงจะเป็นโลกุตตรจิต ซึ่งมีทั้งหมด ๔ ดวง คือ โสตาปัตติมรรคจิตเกิดขึ้นทำกิจดับกิเลส เมื่อดับไปแล้ว โสตาปัตติผลจิตเกิดขึ้นสืบต่อทันที โสตาปัตติมรรคจิตเป็นกุศลจิต เป็นโลกุตตรกุศล เพราะฉะนั้น ต้องมีวิบาก คือ โสตาปัตติผลจิต เป็นผลของโลกุตตรกุศลเกิดขึ้นสืบต่อทันที โดยที่ไม่มีธรรมอื่นคั่นได้เลย

